

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра політичних наук

На правах рукопису

Дипломна робота

Освітній ступінь – магістр

на тему:

«Стратегічні комунікації ЄС в регіоні Західних Балкан»

Виконала:

здобувачка вищої освіти 2-го курсу
за спеціальністю 052 «Політологія»,
група ПЛМ – 21

Колесникова Іванна Анатоліївна

Науковий керівник:

д. політ. н., професор Юськів Б. М.

Рецензент:

к. політ. н., доцент НУВГП

Чернюк І. А.

Рівне – 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Стратегічні комунікації ЄС і їхня роль в політиці країн Східної Європи в XXI ст.	7
1.1. Поняття і структура стратегічних комунікацій у міжнародних відносинах.....	7
1.2. Підходи ЄС до стратегічних комунікацій в контексті безпекової та зовнішньої політики спільноти.....	20
Розділ 2. Західні Балкани у фокусі зіткнення інтересів держав Заходу і Сходу.....	29
2.1 Міжнаціональні та релігійні проблеми взаємовідносин народів балканських країн.....	29
2.2 Західні Балкани в політичній стратегії ЄС (Європеїзація країн Західних Балкан)	35
2.3. Інтереси РФ, Туреччини, Китаю і країни Західних Балкан	41
Розділ 3. Стратегічні комунікації ЄС щодо країн балканського регіону.....	53
3.1. Вплив зовнішньої (іноземної) дезінформації на країни Західних Балкан	53
3.2. Стратегічна комунікація ЄС як засіб у боротьбі з дезінформацією та гібридними загрозами на Західних Балканах.....	63
Висновки	68
Список використаних джерел і літератури	72

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВЦПП – Відділ цивільного планування та проведення
ЄЕС – Європейське економічне співтовариство
ЄСЗС – Європейська служба зовнішніх справ
ЄС – Європейський Союз
ЗМІ – Засоби масової інформації
МВФ – Міжнародний валютний фонд
МРСС – Відділ військового планування та проведення
НАТО – Організація Північно-атлантичного договору
ОБСЄ – Організація безпеки та співробітництва в Європі
ПКСА – Парламентський комітет зі стабілізації та асоціації»
ПСА – Проце стабілізації й асоціації
РРС – Рада регіонального співробітництва
РФ – Російська федерація
СБ – Світовий банк
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
СФРЮ – Союзна Федеративна Республіка Югославія

ВСТУП

Актуальність проблеми. Академічний інтерес до наукового вивчення проблеми Західних Балкан, зумовлений їхньою соціально-економічною роллю і регіональним статусом у політиці континентальної Європи впродовж останніх три десятиліття. Де-факто, основними центрами етнічної напруги на Балканах (як і у Європі загалом), були у 1990 рр. Косово та Боснія. Тому, для стабілізації цього регіону, ЄС і США (разом із НАТО), навіть вдалися до силового варіанту вирішення цієї проблеми. Адже, подальше розгортання фази етнічного протистояння в континентальній Європі, підриває соціально-економічну стабільність останньої.

Очевидно, що Балканська національна криза так і залишається актуальним викликом для сучасної Європи, особливо якщо враховувати контекст зростаючої підвищеної (міжетнічної) конфліктності і наявної конфронтації різних інтересів (фінансових, економічних, політичних тощо) держав гегемонів, серед яких – США, Китай, РФ та ЄС. Тому, дослідження які направлені на подолання етнічних і політичних криз, можуть стати в нагоді українському політичному істеблішменту в контексті обрання ними, правильної моделі інтеграції у євроатлантичні структури.

Слід зазначити, що Західні Балкани завжди були зоною стратегічного контролю, де переважно зіштовхуються інтереси провідних держав, адже їхня геополітичний статус-кво (тобто, можливість логістичного доступу до портів Адріатичного, Чорного та Егейського морів, як зокрема і Чорного), створює якісні торгівельно-економічні можливості для геостратегічного партнерства. Тому, більшість політичних зусиль уряду ЄС направлені на становлення себе, як ключового інституціонального лідера на Балканах.

Західні Балкани також відіграють неабияке стратегічне значення для європейської безпеки. Його перебування у центрі політичного трикутника:

Європа – Близький Схід – Північна Африка, трансформує геополітичний статус-кво Балкан, економічний і політичний контроль над яким, буде мати тепер вирішальне значення. Через це, спостерігається значна зацікавленість провідних міжнародних політичних акторів і суб'єктів у різносторонній присутності на Балканах. Отже, стабільність регіону є дуже важливою, враховуючи появу нових екзистенціальних загроз (на кшталт політичної та економічної присутності великих країн), які прагнуть тут домінувати (як наприклад, Китай) чи дестабілізувати регіон (як РФ). Це потребує спільних зусиль всіх західних країн (у тому числі США) для протистояння таких впливів у цьому регіоні. А оскільки, кількість наявних вітчизняних досліджень щодо означеної нами проблеми, продовжує залишатися незначною, це й закладає своєрідну імперативність наукової актуальності.

Метою є вивчення стратегічних комунікацій ЄС в регіоні Західних Балкан.

Досягнення поставленої мети потребує розв'язання таких **завдань**:

- дослідити поняття та структуру стратегічних комунікацій у міжнародних відносинах;
- розкрити основні політичні підходи ЄС до стратегічних комунікацій в контексті безпекової та зовнішньої політики спільноти;
- проаналізувати міжнаціональні і релігійні проблеми взаємовідносин балканської спільноти;
- окреслити національні інтереси РФ, Туреччини та Китаю в Західних Балканах;
- дослідити вплив зовнішньої дезінформації на країни Західних Балкан та стратегічну комунікацію ЄС.

Об'єктом дослідження є «стратегічні комунікації» ЄС.

Предметом – стратегічні комунікації ЄС в країнах Західних Балкан.

Методологія наукового дослідження ґрунтується на принципах своєчасності ознайомлення з різною первинною інформацією й виявленням

проблемних ситуацій, а також можливим прогнозом розвитку політичних подій. Основними методами нашого дослідження виступають історичний, логічний, узагальнення, а також метод моделювання. Синхронно з класичними методами, архіважливими є спеціальні, інформаційного підходу, методи системного аналізу, порівняльно-типологічний, порівняльно-історичний, міжнародно-політичного прогнозування тощо. Останній, є особливо цінним тому, що спрямований (своєю інструментально-методологічною компонентою) на передбачення більшості перспектив європейської інтеграції країн, що виникли на просторі СФРЮ.

Практичне значення отриманих результатів. Концептуалізовані авторкою наукові положення й рекомендації, можна використовувати як теоретичну основу для подальших наукових досліджень, що пов'язані з тематикою стратегічних комунікацій ЄС у Західних Балканах. Окрім того, ці нароби можна застосовувати при підготовці навчальних курсів. Водночас, матеріали такого роду варто застосовувати під час дослідження різних інтеграційних процесів у країнах постсоціалістичного простору.

Апробація отриманих результатів. Проблемна тема апробована на звітній науково-практичній конференції викладачів і студентів Рівненського державного гуманітарного університету (РДГУ). Рівне, 18 травня 2023 р. А її практичні результати обговорені на засіданні кафедри політичних наук РДГУ.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури.

Розділ 1. Стратегічні комунікації ЄС і їхня роль в політиці країн Східної Європи в XXI ст.

1.1. Поняття і структура стратегічних комунікацій у міжнародних відносинах

З точки зору сучасної політичної науки, концептуальними засадами стратегічних комунікацій вважаються теорії новітніх міжнародних систем, що зорієнтовують міжнародну спільноту на значне збільшення можливостей для будь-якого міжнародного співробітництва на транснаціональному, глобальному, національному чи регіональному рівні в контексті реалізації геополітики. Водночас, сюди ж відносять теорії міжнародного порядку, які вивчають конфігурацію різних зв'язків і політичних взаємовідносин між самими політичними суб'єктами.

У сучасних (розвинутих) країнах Заходу, все більш актуальним є процес модернізації сфери публічного управління та інформативного впливу з боку силових відомств і іноземних Засобів масової інформації (ЗМІ) на цільову аудиторію держави. Тому, владою таких країн системно здійснюється сталий пошук новітніх форм і методів досягнення поставлених стратегічних цілей, через певні механізми інформаційного характеру. Такі завдання реалізуються шляхом здійснення комунікацій стратегічного характеру, де основним інструментальним компонентом виступає система публічного управління стратегічними цілями.

Етимологічне поняття «стратегічні комунікації» було введене науковою спільнотою в академічну науку в 1990-х рр. [41, с. 10]. Одним з тих, хто досліджував означене нами предметне поле є дослідник Б. Юськів, який здійснив структуровану підбірку наукових визначень поняття «стратегічні комунікації». Для прикладу, наведемо лише деякі із них: Крістофер Пол (доктор філософії, провідний соціолог, який працює в

RAND Corporation, Піттсбург, США) визначає його як «координовані дії, меседжі, зображення та інші форми сигналів або участі, що призначені інформувати, впливати чи переконувати певні цільові аудиторії на підтримку національних цілей». Ставка робиться на певний рівень (макро) країни, сюди ж відноситься воєнно-політична сфера. А функціональна властивість і здатність для стратегічних комунікації є лише підтримкою (хоч і важливою) національної стратегії та не є її невід'ємним елементом [41, с. 46].

Водночас, Д. Фарвел (автор роботи «Переконання та сила: мистецтво стратегічних комунікацій») вважає, що «використання слів, дій, зображень чи символів для впливу на поведінку й думки певної цільової аудиторії для формування їхньої поведінки з метою просування інтересів чи політики або досягнення поставлених цілей, має наступний алгоритм (акцент: рівень макро/країни; далі сфера воєнно-політична; як властивість/здатність – символічні впливи на цільову аудиторію для досягнення визначених цілей)» [41, с. 46].

Сам термін «стратегічні комунікації» був введений в науковий обіг в 2001 р. через доповідь Голови наукової ради з надання «незалежних консультацій міністру оборони США В. Вітто» [58]. Останній, вбачав в основних завданнях стратегічних комунікацій, визначення порядку денного й «створення своєрідного предметного контексту, який сприятиме досягненню політичних, економічних і військових цілей» [58].

Інший західний дослідник К. Пауль, пропонує альтернативне більш практичне визначення поняття «стратегічні комунікації». Полемізуючи над означеною проблемою, вчений дійшов висновку, що це, насамперед «узгоджені дії, повідомлення, образи й інші форми сигналізації або взаємодії, призначені для інформування, впливу або переконання аудиторії, обраної на підтримку національних цілей» [57].

Дещо іншим є бачення цієї проблеми сучасними вітчизняними дослідниками. Для прикладу, Т. Безверхнюк і Т. Сивак, трактують

стратегічні комунікації дуально. Тобто, як процес (узгодження слів і справ з метою впливу та надання інформації) і зрештою, як своєрідний результат такого процесу. Водночас, останні мають носити несуперечливий характер для різносторонніх цільових аудиторій, наприклад меседжі, що створюються для всіляких груп громадськості в країні, а також жодним чином не «суперечити один одному» [5, с. 61–82].

Попри те, сучасні вчені переконані, що поняття «стратегічна комунікація» – це, насамперед, повноцінна системна комунікація, що повністю орієнтована на «встановлення довгострокових взаємозв'язків між організацією і її зовнішніми і внутрішніми аудиторіями, які допомагають досягати організаційних цілей» [5, с. 67]. Така комунікативна модель зорієнтована не лише на короточасні потреби й прагнення певних цільових аудиторій, а більше робить наголос на їхні ідейно-політичні цінності, які санкціонують встановлення тривалого порозуміння й гарантують продуктивну комунікацію з різними цільовими групами в державі.

Водночас, український правознавець В. Ліпкан вдало констатує основні складові компоненти стратегічних комунікацій, серед яких, наприклад: 1) інтеракціоністський блок (публічна дипломатія, залучення ключового лідера, зв'язки зі ЗМІ, органами державної влади й громадськістю, а також внутрішня комунікація; 2) інформаційно-психологічний блок: інформаційні, психологічні, спеціальні операції; 3) технічний блок: кібернетична безпека, протиборство у віртуальному просторі; 4) військовий блок: військове та цивільне співробітництво; документування різних подій, гарантія безпеки операцій, задіяння заходів активного впливу [23].

Цей термін отримав офіційне трактування у новій редакції сучасної воєнної доктрини України у вересні 2015 р. [34]. Вище згаданий документ визначає поняття «стратегічні комунікації», як «скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави, тобто публічної

дипломатії, військових зв'язків, фітбеку з громадськістю, інформаційних і психологічних операцій та різних заходів, що спрямовані на просування національних інтересів української держави». Для прикладу у розділі VI, передбачається фінансування заходів стратегічних комунікацій» [34].

Водночас, сучасний дослідник С. Соловйов під сутністю соціальних комунікацій передбачає «засоби інформаційного впливу держави, дія яких (насамперед) скоординована в часі та просторі з метою досягнення певних цілей національного рівня із залученням всіх зацікавлених сторін» [39, С. 165–170].

Натомість західний вчений Е. Голдман (у своїй публікації під назвою «Стратегічні комунікації: інструмент для асиметричної війни / малі війни» наголошує на тому, що певного роду інформація, як і вплив й переконання (тобто, як фактори сталої підтримки національної політики держави), завжди потребують розуміння її мети, і якщо вона є очевидною як певний комплекс установок масової свідомості, мотивації поведінки або процесів сприйняття, то суспільство завжди готове підтримувати таку політичну мету, адже продуктивні комунікації послідовно вимагатимуть конкретних і послідовних повідомлень, які випливають з мети політики [15]. На тотожній ідейно-рефлексійній «платформі» стоїть (і ексконсультант міністра оборони США) Р. Гейтс, який стверджує, що «інструменти переконання та масового впливу були необхідні для результату визначальної ідеологічної боротьби ХХ ст. і вони залишаться такими ж в ХХІ ст. [15].

Взагалі, сучасна вітчизняна наукова школа політичних досліджень (особливо в контурі комунікативістики, зокрема стратегічних комунікацій), здебільшого представлена окремими фрагментарними науковими роботами в яких (переважно) аналізуються деякі інновації інформаційно-аналітичного забезпечення зовнішньої та безпекової політики держави, а також стратегічні комунікації міжнародних інститутів та організацій деяких розвинутих країн (наприклад, США), зрештою

системно/аналітично досліджуються нормативні документи в контексті легітимізації стратегічних комунікацій України та її політичного істеблiшменту.

Окремим сегментом наукових візій, що потребують значущої уваги в контексті дослідження обраного нами предметного поля, виступають нароби А. Баровської, А. Веселовського, С. Гуцал, Д. Дубова, О. Кушнір, В. Ліпкана, М. Ожевана, Г. Почепцова, С. Соловйова, Є. Тихомирової, В. Панченко, Т. Черненко та Б. Юськіва. У більшості з них, простежується загальна тенденція бачення вченими специфіки проблеми: фактично в унісон, всі вони вказують на певний суперечливий характер наукових концепцій і політичних аспектів комунікативних технологій, розглядаючи перспективи міжнародної взаємодії й зовнішньополітичної діяльності урядових інститутів з урахуванням комунікативних інструментів, аналізуючи глобальні впливи інноваційних технологій на політичну, соціально-економічну, інформаційно-безпекову й інші сфери сучасних міжнародних відносин. Тому у них (переважно) висвітлюються специфічні ознаки «стратегічних комунікацій» в контурі ключових міжнародних акторів, а також аналізується «включення стратегічних комунікацій у сферу державного управління й сучасну зовнішню політику, що здійснює український уряд [25].

Цінними для нас (з точки зору наявності концептуалістики) є наукові нароби Г. Почепцова. В окремих з них (наприклад, «Стратегічні комунікації в політиці, бізнесі та державному управлінні») аргументується думка про те, що широке застосування різних комунікативних технологій зумовлюється (насамперед) техно-інформаційним розвитком сучасного світу. А також доволі високою технологічністю сучасних людських і матеріальних ресурсів й новітньою роллю громадської (демократичної) думки у політичних процесах щодо становлення міжнародних порядків й стилю ухвалення ключових (стратегічних) рішень. Водночас «стратегічні комунікації» окреслюються як інструментальний механізм, який

забезпечує певний комплекс ситуацій, що закладається у межах своєрідних тактичних дій, а його оцінка та форма «наповнення» означаються на абсолютно іншому рівні (з подальшою ретроспективою для реалізації поставлених завдань у межах визначеної стратегії. Тому, надважливу роль (в «стратегічних комунікаціях») завжди відіграватиме наявність стратегічного планування, ідейною аксіомою якого виступає «координування загальної програмної мети та окремих цілей, які стосуються кожної групи громадськості (тобто конкретної цільової аудиторії) та сформованої управлінської стратегії, що гарантує реалізацію необхідного результату» [25].

Важливими з точки зору опрацювання джерел є наукові доробки, які написані в контексті стратегічної комунікації та діяльності міжнародних організацій. Серед них, наприклад, дослідження Є. Тихомирової – «Стратегічні комунікації як один з пріоритетів глобальної стратегії зовнішньої політики і безпеки ЄС». У ньому, зокрема, вчена досліджує інституціональний вимір як політичний конструкт стратегічних комунікацій ЄС, означуючи ідейно-практичну сутність «стратегічних комунікацій» в Пан'європейському інформаційному просторі, а також висвітлює практичну діяльність окремих європейських СтратКомів в контексті сталої європейської політики сусідства, які здійснюють розробку новітніх комунікаційних матеріалів і займаються проведенням кампаній інформативного типу із роз'яснення ключових напрямків сталої політики ЄС. При цьому, особлива увага приділяється ЄС, як ключовому координатору антитерористичних комунікацій між НАТО та ЄС на європейському континенті [46].

Окреме місце у нашому дослідженні займають праці вітчизняного дослідника Д. Дубова, який спромігся виділити окреме «ядро» стратегічних комунікацій, означивши його ключові властивості: 1) інформування, вплив і переконування (в самій країні, іноземних аудиторіях, серед людей, що мають іншу думку тощо) є важливими для

просування інтересів й цілей політики; 2) ефективність інформування: коли вплив і переконування потребують чітких цілей, а це потребує формування якості сталої політики (на підтримку якої реалізуються заходи в межах стратегічних комунікацій); 3) координація та деконфліктизація, що є обов'язковим фактором для уникнення будь-яких непорозумінь, коли інформаційна діяльність одних структур, призводить до ускладнення (чи неможливості) інформаційної діяльності інших. Тобто, йдеться про два існуючих проблемних фактори: відсутність будь-якої системної координації на рівні структур і тих ж меседжів (контенту); 4) «комунікування діями»: коли будь-які дії «демонструють» більше, а ніж політичний дискурс (а це базова опція для ефективності стратегічних комунікацій) [41, с. 51].

Стратегічні комунікації (на рівні трансатлантичного співробітництва та НАТО), детально проаналізовано дослідником А. Баровською, яка стверджує, що «скоординоване та належне використання діяльності у сфері військових комунікацій НАТО, інформаційних і психологічних операцій та можливостей публічної дипломатії (як і зв'язків з громадськістю й підтримці політики Альянсу в контексті просування сталих цілей НАТО), не є можливим без міжнародних алгоритмів політичної взаємодії» [4].

Тому, до основоположних компонентів (в процесі реалізації стратегічних комунікацій) вчена відносить: 1) розуміння владою інтересів демократичного суспільства; 2) його всеосяжне інформування та залучення останнього для просування національних інтересів, завдяки впливу через ідейне сприйняття, різні настанови, переконання тощо; 3) узгодження дій та політичних рішень спрямованих на реалізацію певної політики й планування (з метою досягнення всеосяжних стратегічних цілей); 4) визнання важливості такої діяльності як основоположного компоненту комунікаційного процесу (оскільки він має передбачувані й непередбачувані наслідки для різних спільнот); 5) визнання того, що

«стратегічні комунікації» є невід’ємною частиною планування та реалізації усіх інформаційних операцій та видів політичної діяльності [4].

Стандартним (або класичним) інноваційним прийомом із залученням «стратегічних комунікацій», спеціалісти з міжнародних відносин вважають первинне оприлюднення щорічного послання політиками найвищого рівня у віртуальній мережі. Для прикладу, президентом США (трансформер, «Про становище держави»), що демонструє важливість та інноваційність подачі політичного документу. Він може означувати ключові тенденції у міжнародних відносинах як для самих американців, так і для решти світової спільноти. Останні десятиліття виступають певною традицією такої політичної практики, коли здійснюється «відкритий безпосередній доступ до положень послання з можливістю публічного коментування актуальних міжнародних і національних проблем. Саме таким чином, фокусується увага простих американців (як і світової спільноти водночас) до стратегічних зовнішньополітичних ініціатив США, що зумовлює позитивний суспільний і експертний відгук [35, с. 104].

У таких важливих державних документах як, наприклад «Від бачення до дії – стратегічні пріоритети глобальної стратегії ЄС», передбачається всеосяжна підтримка публічної дипломатії в різних сферах для налагодження контактів між зовнішньою політикою ЄС і цивілізованою спільнотою сучасних європейських країн для об’єктивного інформування стратегічних партнерів щодо здійснення зовнішньої політики, підвищення узгодженості та інтенсивності обміну інформацією (про принципи й дії ЄС на міжнародному рівні), а також здійснюється оперативне спростування різної дезінформації, завдяки наявності механізму забезпечення відкритості медіасередовища як всередині самого ЄС, так і за його межами).

Окрім того, особлива увага прикута до необхідності неформального діалогу та системного розширення співробітництва й координації дій ЄС з НАТО щодо ситуаційної обізнаності, безпекових стратегічних

комунікацій, реалізації кібербезпеки, запобігання й уникнення кризових ситуацій тощо. Тобто, щоб так протидіяти гібридним загрозам за умови дотримання принципів відкритості та автономності процесу прийняття рішень.

Іншим прикладом сталої моделі реалізації «стратегічної комунікації», виступає «Stratcom Team East» – концепт, що розроблений у співпраці із інституціями ЄС й представлений світу документом в 2015 р. Для нашого дослідження він є цінний тим, що у ньому можна побачити як саме здійснюється застосування комуникативного інструменту, яке відіграє надважливу роль у соціально-економічних, міжнародно-політичних і національно-безпекових сегментах цивілізаційної взаємодії. Серед загальних заходів, що представлені у плані, важливими є наступні: 1) ефективність стратегічної комунікації та пропаганда європейських цінностей; 2) зміцнення загального медіасередовища (включаючи підтримку «незалежних» ЗМІ; 3) підвищення значного рівня інформованості громадськості, дезінформаційна діяльність зовнішніх суб'єктів [26].

Критично важливим є поняття сучасних «стратегічних комунікацій» в пропагуванні сталих цілей Пан'європейської політики в країнах Східного партнерства. Така стратегія визначена загальною декларацією в Ризі 2015 р. на саміті Східного партнерства. Вона означає не лише основоположні цілі стратегічного партнерства, спрямованого на розбудову цивілізаційного (спільного) простору дієвої демократії, але й процвітання, економічної стабільності, зрештою значного розширення взаємної співпраці на основі спільних інтересів, політичних зобов'язань, якісних реформ в країнах Східної Європи тощо. Водночас її нормативна база спрямована на зміцнення інститутів демократії, верховенства і норм міжнародного права та загальних прав і свобод людини. Провідними нормами вказаного документу виступає ефективність «стратегічної комунікації», яка базується на продуктивності повідомлень політики ЄС

щодо інформування громадського сектору в сфері політичних й економічних нововведень, які прокламує ЄС. Така інформативна стратегія чітко окреслює універсальні цінності, які пропагує політичний істеблїшмент ЄС. Зокрема, важливе значення відводиться функціональній дієвості демократичних інститутів у їх боротьбі з інституціоналізованою корупцією, принциповим є також свобода вираження різної політичної думки [26].

До ключових векторів політичних рішень, відносимо й нарощення спроможностей «стратегічних комунікацій» ЄС. Для прикладу, розробка Stratcom особливих матеріалів з переваг функціонування об'єднання, що надходять у ресурсну базу політичного керівництва ЄС: прес-служб, делегацій ЄС і його країн-членів, реалізації комунікаційних кампаній, що спрямовуються на окремі електоральні аудиторії тощо. Водночас у програмі Східного партнерства принципово береться до уваги мережевий інструментарій, позаяк розробка результативних мереж відіграє важливе значення для ефекту результативності комунікаційної практики, яка здійснюється Stratcom East Team. Більше того, це передбачає обмін ідеями в мережі для посилення комунікаційності та кращої координації їхньої діяльності.

Взагалі, такі мережі планують будувати насамперед циклічно, поетапно охоплюючи важливих комунікаторів у різних дипломатичних відомствах європейських делегацій. Сюди ж планується залучити ідейних adeptів з країн третього світу, членів впливових регіональних і міжнародні організації тощо. Також, мають бути розроблені мережі для представників транснаціональних ЗМІ й громадянського суспільства (з метою покращення ефективності комунікаційної політики ЄС і фінансової підтримки незалежних ЗМІ в Східному регіоні). ЄС часто вдається до такої підтримки, задіюючи все нові цільові програми з фахової підготовки журналістів, постійного нарощування інфраструктурного потенціалу вільних ЗМІ тощо. Наприклад, завдяки швидкій реалізації відкритої

комунікаційної програми 2015–2019 рр. (яка базуватиметься на досвіді попередніх програм), з'явиться можливість розміщення повідомлень щодо обміну практичним досвідом на платформі ЄС.

Слід відмітити, що стратегічні комунікації на європейському рівні давно представлені у «Плані дій щодо стратегічної комунікації для підтримки свободи мас–медіа». Завдяки чому, вдалося закласти цілу програму боротьби з «мовою ворожнечі» (хейтспіч) у віртуальній мережі Інтернет, а ключові ІТ–компанії (серед яких – Microsoft, YouTube, Twitter, Facebook) зобов'язалися боротися з поширенням такого контенту, відстежуючи в соціальних мережах появу такого роду висловлювань та швидко їх видаляти. Навіть Комітет міністрів Ради Європи означив «мову ворожнечі» як форму самовираження, яка включає в себе стимулювання до ксенофобії, расової та етнічної ненависті, антисемітизму чи інших видів ненависті на підставі нетерпимості (у тому числі інтегрального націоналізму, етноцентризму та політичної дискримінації щодо національних меншин і мігрантів [46]).

У форматі «Східного партнерства» ЄС також планує співпрацю з Грузією, Україною та Молдовою, задіюючи публічну дипломатію для фіт-беку з населенням (особливо з молоддю, академічною спільнотою й представниками громадянського суспільства). Це планується реалізувати за допомогою довгострокових ініціатив у сфері «Public Affairs» (дипломатії, спрямованої для всестроннього роз'яснення політики ЄС) і публічного діалогу з громадськістю. Особлива підтримка передбачена в рамках програми Ж. Моне, як інструменту партнерства й за союзництва програми «Erasmus Plus». Взагалі, ЄС планує системно покращувати потенціал громадянського суспільства через пошук, документування та обмін досвідом у сфері медійної грамотності та інформаційної гігієни.

Водночас, така політика континентальної Європи (щодо постійного розширення різного співробітництва з НАТО) зумовлена появою «Центру стратегічних комунікацій», що є частиною військової архітектури

Північного Альянсу, який завдяки ст. 14 Паризького протоколу, давно набув статусу міжнародної військової організації. Також створений передовий Центр НАТО з питань «стратегічних комунікацій», який приєднаний до дев'ятнадцяти інших акредитованих центрів НАТО в різних країнах. Його концепція (щодо центрів передового досвіду) була утверджена наприкінці 2003 р., де останнім відводиться роль «мозкових центрів і основних джерел експертних знань». Такі інтелектуальні структури в НАТО створювалися давно: наприклад, «Центр передового досвіду проведення повітряних операцій» у ФРН в 2005 р.; «Центр захисту від тероризму» в Туреччині у 2006 р.; «Центр у сфері кібербезпеки» в Естонії тощо. Акредитація і активізація «Центру стратегічних комунікацій», наприклад, схвалена Радою Альянсу ще у вересні 2014 р., а правовий меморандум (про взаєморозуміння щодо його функціонування) підписали, навіть, декілька країн. Серед них – Велика Британія, Італія, Німеччина, Польща та три країни Балтії до яких пізніше приєдналися (на добровільній основі) США, Голандія та Фінляндія.

Чимало західних вчених вважає, що «стратегічні комунікації» є постійно працюючою системою громадських інститутів і інформаційних каналів, яка здатна (у разі потреби) до мобілізації мас з метою здійснення різних операцій та інформаційних кампаній у будь-якій локації. Тому, однією з ключових цілей суб'єктів «стратегічних комунікацій» виступає контроль цільової аудиторії для реалізації глобальної безпекової політики.

В контексті дієвості міжнародних «стратегічних комунікацій», можна означити запуск «Трастового фонду зі стратегічної комунікації НАТО» та Великої Британії у березні 2015 р., які погодили посилення «стратегічної комунікації» з метою протистояння російській пропаганді та гібридним військовим загрозам [33, с. 26].

Таким чином, ефективність «стратегічних комунікацій» як політичного інструменту, змушує міжнародних акторів до перегляду своїх управлінських візій й задіяння можливостей перших у зовнішній та

безпековій політиці. Оскільки, комунікативні технології всіляко сприяють реалізації міжнародних, економічних і національних інтересів у час завершення четвертої промислової революції. Тому, «стратегічні комунікації» на міжнародну рівні виступають як інтегровані комунікативні технології, що спрямовані на забезпечення міжнародної взаємодії та формування тривалих формальних і [не]формальних зв'язків, наприклад між дипломатичними установами та політичними лідерами, різними міжнародними акторами, урядовими інститутами тощо (з метою реалізації політичних, економічних, безпекових й багатьох інших ініціатив і глобальних проектів).

1.2 Підходи ЄС до стратегічних комунікацій в контексті безпекової та зовнішньої політики спільноти

Наявність новітніх комунікативних технологій, виступає провідним фактором під час вирішення зовнішньополітичних завдань для різних наднаціональних інститутів ЄС. Завдяки цьому, реалізується розширення політичного впливу останнього у рамках сучасних міжнародних відносин і здійснюється формування всієї інформаційної архітектури європейського регіону. Більшість його функцій (як міжнародного актора) в контексті забезпечення інтересів на світовому рівні, зумовлені зростанням конкуренції впливів і параметрів політичного позиціонування (а також системною трансформацією інноваційних ресурсів). Додатковим фактором виступає включення до активів зовнішньополітичних стратегій прямого та переважно опосередкованого впливу, як політичного інструментарію для здобуття нових можливостей позиціонування ЄС на міжнародному рівні.

Серед новітніх інноваційних інструментів політичної діяльності ЄС в останнє десятиліття, яскраво виділяються «стратегічні комунікації», що сприймаються наднаціональними структурами як інструмент забезпечення його безпекової та зовнішньої політики. А також можливості реалізації міжнародної взаємодії у форматі стратегічного партнерства (на політичному, економічному, інформаційному рівні тощо) з ключовими глобальними суб'єктами й для співробітництва з європейськими країнами Східної Європи. Більш того, наукове розуміння етимологічної суті «стратегічних комунікацій», позитивно сприяє виробленню універсальних підходів щодо використання таких інструментів у діяльності європейських політичних акторів.

Чимало світових сучасних вчених допускають прийнятним визначення, запропоноване дослідниками Королівського інституту міжнародних відносин в 2011 р., які вбачають в понятті стратегічні комунікації «систематичний ряд послідовних/узгоджених заходів, які

проводяться як на стратегічному, так і тактичному й оперативному рівнях і, зрештою дозволяють зрозуміти цільові аудиторії, сформувавши напрочуд ефективні канали просування й підтримки конкретних типів поведінки суспільства» [26].

Розглядаючи предметне поле дослідження в контексті спільної безпекової політики Європи, очевидним є наступний факт: «стратегічні комунікації» спрямовуються європейським політичним істеблішментом на підсилення сфери безпеки й оборони з метою нарощування електоральної підтримки та довіри її громадян. Водночас, колективна безпекова й оборонна модель ЄС (СПБО) є архіважливим фактором усієї зовнішньополітичної стратегії останнього. Стратегічною метою таких політичних рішень (мабуть) виступають прагнення інститутів європейської політики до колективного підходу щодо розв'язання різних конфліктів й сприяння миру та економічній стабільності в країнах-членах, а також заощадження фінансових і людських ресурсів. Така безпекова політика керується різними ідейними принципами, серед яких – права людини, гарантування верховенства права, просування демократії й захист демократичних (європейських) цінностей.

Очевидним є факт того, що «стратегічні комунікації» останнім часом набувають значущої цінності в сфері безпеки ЄС. Факторними причинами цього є складність визначення екзистенціальних загроз колективній безпеці, швидке зростання дезінформації й агресивної (радикальної) пропаганди, а також зміни каналів комунікації й функціональної природи глобальних ЗМІ. Слід відмітити, що СПБО активно розвивається від початку вторгнення РФ в Україну, ще з 2014 р. Проте, з 24 лютого 2022 р., це є значним геополітичним і екзистенціальним викликом для ЄС, активуючи політичні механізми щодо пошуку ефективних засобів протидії цьому.

Ще з 2000-х рр. започатковується тісне співробітництво між ЄС і НАТО, стимулом якої виступає трансформація безпекового середовища у

світі. Особливо опісля терористичних атак 11 вересня 2001 р. в США. Як наслідок, укладення в 2002 р. комплексу безпекових угод («Берлін плюс»), а це надає доступ європейським країнам до інфраструктури НАТО та її розвідувальних спроможностей. Водночас ЄС отримує гарантії доступу до всіх військових і розвідувальних можливостей НАТО з метою планування (й проведення) різних військових операцій, зберігаючи (при цьому) власне військове командування.

Це надало можливість значно розширити діапазон командних спроможностей ЄС для проведення різних безпекових операцій під егідою останнього. А також виграти час для подальшої адаптації системи оборонного планування НАТО й спростити кодовий доступ власного командування до закритих розвідувальних даних (тобто, обміну різною секретною інформацією на основі колективних правил безпеки). Водночас провести необхідні консультації з керівництвом НАТО в рамках забезпечення спільних інтересів, які допускають (у разі виникнення загрози) застосування сил і засобів НАТО, що знаходяться в Європі.

З 2003 р. (в час верховенства Х. Солани) розпочинається комплексна робота щодо розробки концептуальної стратегії безпеки континентальної Європи. Напрочуд швидко з'являється документ під назвою «Безпечна Європа в кращому світі», в якому якісно аналізується безпекове середовище ЄС й означаються головні виклики для європейської системи безпеки та політичні наслідки у випадку бездіяльності. Його нормативно-правову та інструментальну основу переглянуто вже 2008 р., де формулюються новітні завдання для стратегічних комунікацій в контексті реалізації загальної безпекової політики ЄС. У середовищі [не]зрілих демократій, коли ЗМІ й громадська думка відіграють вирішальне значення для формування сталої економічної політики, електоральна прихильність критично необхідна в контексті виконання європейських безпекових зобов'язань (наприклад, при розгортанні поліцейських підрозділів у

країнах з не\демократичним політичним режимом, при наданні фінансової допомоги тощо [68].

Невдалі спроби реалізувати проєкт європейської конституції в грудні 2009 р., обернувся появою Лісабонського договору, що став «наріжним» каменем в процесі формування колективної політики безпеки та оборони. У цьому колективному договорі є чимало положень про взаємну військову й оборонну допомогу. Водночас, він також передбачає появу Європейської служби зовнішніх справ (ЄСЗС) під головуванням Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки (віцепрезидента Європейської комісії (HRVP)). Політичний мандат (на реалізацію таких функцій) надають HR/VP, що створює можливість об'єднання всіх необхідних ресурсів ЄС й застосування синергетичного підходу до управління кризами в сфері безпеки.

Важливим положенням цього договору є створення більш-системно упорядкованої та узгодженої інституційної основи для зовнішньої діяльності інститутів ЄС, включаючи сучасні «стратегічні комунікації». Таким чином, «Лісабонський договір» помітно змінив комунікаційну стратегію ЄС, надаючи змогу європейцям ефективніше лобювати власні політичні (й безпекові) інтереси, якісно протидіяти різній дезінформації та радикальній (антиєвропейській) пропаганді. Тобто, він дозволив ЄС отримати стійкішу безпекову (інструментальну) основу в контексті «стратегічних комунікацій», всіляко покращуючи взаємодію зі своїми міжнародними партнерами та власними громадянами.

Більше того, у 2016 р. юридично визначено «Комплексний пакет заходів у сферах безпеки й оборони», що спирається на три ключові фактори: 1) культивування новітніх політичних цілей (прагнення європейців взяти на себе всю повноту відповідальності за свою безпеку; 2) створення нових фінансові інструментів для безпекової допомоги країнам-членам й європейській оборонній промисловості (тобто, сформований «Європейський план оборонних дій»); 3) озвучується набір конкретних дій

у відповідь на Спільну декларацію ЄС-НАТО, що визначає можливі сфери співпраці [41, с. 199].

Водночас, одним із визначальних завдань безпекової політики ЄС у цей час є вироблення оптимальної протидії екзистенціальним загрозам, перед якими опинилася сучасна Європа. Серед них – прикордонні конфлікти з Білоруссю, проблеми африканської міграції, тероризм, гібридні військові загрози, економічна стагнація та нестабільність, зміна клімату, енергетична та продовольча безпека Європи, а також наростання економічної конкуренції з боку Китаю.

Для прикладу розглянемо документ під назвою «Європейський Союз у мінливому глобальному середовищі: більш пов'язаний, суперечливий і складний світ», що оприлюднений Ф. Могеріні в 2015 р. У ньому наводяться чіткі політико-безпекові аргументи на користь колективних (зовнішніх) дій ЄС. Його автори стверджують, що повністю «надають перевагу різним суб'єктам та інструментам зовнішньої політики ЄС, які об'єднуються для досягнення безпекової синергії» [41, с. 200].

Принципово важливим аспектом є також новітня стратегія безпеки ЄС, що закріплена нормативним документом в 2022 р. під назвою «Стратегічний компас для безпеки та оборони». У ньому фахово надається загальна оцінка «стратегічного середовища» в якому політично існує ЄС, а також наводиться перелік тих викликів і екзистенціальних загроз з якими (в найближчому майбутньому) може зіштовхнутися об'єднана Європа. У ньому також виписані ключові оферти з чітким графіком виконання, для покращення спроможності ЄС рішуче діяти, коли настане така політична необхідність. Стратегічною візією максимально охоплено більшість аспектів безпекової та оборонної політики в основі якої лежать наступні інструментальні компоненти: партнерство, інвестиції та колективна безпека.

Опісля прийняття за основу цього документу, ЄС показує чималу консолідацію у сфері політики безпеки й оборони. Тобто, всі без

виключення загрози власній безпеці, ЄС сприймає як єдиний державний «організм», що готовий демонструвати свою політичну рішучість. І не дивлячись на відсутність у ньому фактору російської конвенційної загрози (в контексті повномасштабного збройного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р.), його наявність демонструє початок нарощування безпекових потенціалів ЄС.

Не слід ігнорувати й прийняте «Комюніке про посилення внеску ЄС» у 2021 р., в якому він декларує принципи багатосторонніх відносин через політичну декларацію щодо власного зобов'язання «інвестувати в стратегічні комунікаційні можливості для значного покращення ефективної комунікації й просування ідейних цінностей та інтересів ЄС у всьому світі» [41, с. 203].

Також передбачається утворення провідної спеціальної управлінської структури для координації всіх типів стратегічних комунікацій через механізм вдосконалення та координації політичної діяльності провідних інститутів ЄС «у тому числі шляхом використання спеціальних ресурсів і державних структур, як і різних силових відомств» [41, с. 204].

Маніфестацією таких політичних кроків має стати перехід до військово-орієнтованої політики ЄС загалом. Тобто, зосередження уваги на посиленні стратегічної комунікації в області військово-промислового комплексу та оборонних технологій, а також витрат на них і збільшення їхнього потенціалу. Тому, «урядовий портал» ЄС давно визнав важливість інформування про такий прогрес, досягнутий в оборонному співробітництві (а, особливо у сфері оборонних витрат та наукових досліджень).

Він також постійно наголошує на важливості щодо публічного інформування доданої вартості щодо оборонного співробітництва (для кращого посилення безпеки й обороноздатності континентальної Європи). Водночас, швидкий крок до військово-орієнтованої політики ЄС, спричиняє помітні зміни в концептах стратегічних комунікацій. Йдеться

про посилення уваги з боку ЄС до системного інформування власних військових спроможностей, а також можливості всесторонньої взаємодії із партнерами по НАТО (маємо на увазі застосування проактивного підходу до поширення різного роду повідомлень з фокусом уваги (переважно) на оборонному співробітництві, що відображає прагнення ЄС посилити контроль у сфері безпеки).

Відповідно до моделі «Спільної політики безпеки та оборони» (СПБО), ЄС прагне відігравати ключову роль у різних миротворчих операціях, запобігаючи розростанню етнічних і релігійних конфліктів, зміцнюючи (тим самим) міжнародний порядок та колективну безпеку. Тому, це постає як невід'ємна частина комплексного підходу європейців щодо врегулювання кризових ситуацій із використанням цивільних і військових сил.

Якщо вести дискурс щодо того, яка кількість військового персоналу з ЄС, забезпечує мирні ініціативи та безпеку у світі, зміцнюючи стійкість політичних систем у країнах з нерозвинутою демократією, то ми вийдемо (приблизно) на цифру у чотири з половиною тисяч (як чоловіків, так і жінок). Такі військові ресурси (серед яких також є і цивільні спеціалісти), відряджені країнами-членами Євросоюзу у рамках різних місій СПБО під головуванням останнього. Володіючи «монопольним» мандатом на мир, його військові активи (переважно) зосереджені на стабілізації економіки та політичної системи у нестабільних демократіях та безпеки самої спільноти.

З 2003 р. (коли розпочалися більшість безпекових місій СПБО), ЄС провів понад 37 закордонних операцій, задіюючи власні цивільні та військові ресурси у різних країнах Східної Азії, північної Африки та Центрально-Східної Європи. На даний час, він здійснює 21 операцію СПБО (12 з яких носить цивільний характер, а решта виключно військовий [41, с. 298].

На даний час, ЄС здійснює 9 військових операцій як на суші, так і на морі. Його основна мета – навчання (а згодом) і реформування власних збройних сил, а також підтримка безпечного середовища, боротьба з морським піратством, транснаціональною злочинністю тощо. Наприклад, якщо це військова навчальна місія, то надаються різного роду експертні консультації, тренуються сили безпеки в країнах Африки чи в Україні. Водночас для зміцнення загальної координації й співпраці на місцях (в 2017 р.), створено «Єдиний командний центр для цих військових навчальних місій» – «Відділ військового планування та проведення» (MPCC). Останній володіє мандатом на планування й проведення різних військові операцій за участю 2500 чол.

Взагалі фінансування цивільних місій відбувається із єдиного бюджету, а військових через «Європейський фонд миру» (European Peace Facility (EPF)), що знаходиться за рамками бюджету ЄС. Тобто, такий фонд надає можливість профінансувати будь-які силові дії в рамках «Спільної зовнішньої політики й політики безпеки» ЄС, що має військове чи оборонне значення. Так гарантується гнучкість і ефективність проведення більшості операцій, які ЄС здійснює за кордоном.

Однак, слід відмітити: такі військові місії є лише одним з елементів силового інструменту ЄС для комплексного розв'язання складних проблем безпеки. У країнах-партнерах теж розгорнуто до 20 різних цивільних місій і участь перших, теж відіграє надважливу роль в управлінні кордонами, запобіганні різним конфліктам, протистоїть боротьбі з організованою транснаціональною злочинністю, допомагає реформуванню різних секторів національної безпеки чи здійснює моніторинг щодо дотримання верховенства права [41, с. 298]. Також існує Відділ цивільного планування та проведення (ВЦПП), який виконує функції оперативного штабу для таких місій СПБО.

Слід також наголосити, що принципово ключову важливість відіграє комунікація найвищого рівня ЄС-НАТО, яка забезпечує форум урядовцями

найвищого рівня обох атлантичних структур. Тобто, здійснення різних управлінських функцій для оперативної сумісності та військового співробітництва, охоплюючи при цьому доволі широкий спектр проблем, зокрема військової підготовки та навчання особового складу, розвитку кібер-потенціалу. Така безпекова взаємодія відіграє цінну комунікаційну роль в контексті стратегічних цілей обох сторін.

Водночас, підзвітні структури НАТО і ЄС здійснюють колективні й тренувальні програми для підсилення власних військових спроможностей для оперативної безпекової сумісності. Тільки в 2022 р. проведено масштабне навчання особового складу під програмою «Відповідь на кризу: інституції ЄС у програмі Integrated Resolve Exercise (PACE)». Такі системні кроки необхідні для базової перевірки безпекових спроможностей ЄС у відповідь на гібридні виклики сучасності. Стратегія ухвалення форм скоординованої відповіді ЄС на військові кампанії РФ, є наслідком «Спільних декларацій про співпрацю ЄС-НАТО», а також демонстрації повної готовності для проведення навчань з урегулювання таких криз країнами-членами НАТО. Наявність таких дієвих механізмів демонструє готовність останніх, посилювати спільну координацію й безпекові комунікації на постійній основі. Синхронізуючи свої потенціали, вони здатні до покращення ефективності своїх інструментальних механізмів з метою стабілізації та корекції безпекового ландшафту Європи.

Отже, заснування СПБО відкриває нові (потенційні) можливості в області безпекової політики ЄС. Вона перетворилася на дієвий інструмент ЄС для вирішення усіляких викликів, які постають перед країнами-сусідами та дійсними членами ЄС. Поява СПБО є наслідком європейської політики у відповідь на [не]стійке безпекове середовище на кордонах ЄС і російську військову агресію. Очевидно, що будуть покращуватися й інформаційні спроможності СЄ в контексті новітніх «стратегічних комунікацій» задля посилення здатності його суб'єктів, вчасно реагувати на безпекові виклики та загрози.

Розділ 2. Західні Балкани у фокусі зіткнення інтересів держав Заходу і Сходу

2.1 Міжнаціональні та релігійні проблеми взаємовідносин народів балканських країн

Розпад Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) став тригером цілої ланцюгової реакції „етнічного ренесансу” в Югославській державі. Етнічний націоналізм та релігійний догматизм, що набрав «силу» упродовж останніх десятиліть, стрімко розпалював міжетнічну ворожнечу у країнах мусульманського й католицького світу. Це призвело до розвалу Югославської держави та виходу з її складу в 1991 р. Словенії та Хорватії. Водночас створився певний територіальний прецедент, через порушення прийнятого Організацією безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) своєрідного післявоєнного устрою в континентальній Європі у зв'язку з нехтуванням конституції Югославії.

За політичної підтримки НАТО зі складу Югославії в 1992 р. вийшли ще дві країни: мусульманська Боснія та Герцеговина. Тому в 1998 р. етнічний сепаратизм дістався й Косово, який населяли переважно мусульманами. Однак, замість мирного вирішення всіх міжетнічних суперечностей, США за підтримки НАТО вдалося до силового варіанту по косовській проблемі. Тому, через швидке роздроблення югославського територіального «простору», постали міні-країни, що не володіли досвідом запровадження демократичних реформ. А це (в свою чергу) унеможливило стабільність їхніх політичних інститутів, які мали гарантувати демократичний розвиток. Не вирішеність проблем етнічних меншин (як і титульних націй водночас), лише погіршило ситуацію у призмі прав людини та верховенства права, через що окремі держави частково втратили свій політичний суверенітет.

Такий політичний статус-кво, помітно впливав на міжетнічні взаємини фактично на всіх Балканах, поступово підриваючи регіональну стабільність з середини. На той час, такий характер міжетнічних відносин (між країнами балканського регіону) не закінчувався виключно питанням дотримання принципів непорушності державних кордонів, як і порушенням прав і свобод людини. Тут завжди вирішальну роль відігравали фактори минувшини: збереження історичної пам'яті поколінь, прийняття законів щодо обмеження політичних і громадянських прав малочисельних етноспільнот, наслідування принципів консервативності культур тощо.

Ситуація ускладнилася ще більше, коли у 2001 р. в Македонії виникає політична криза, очевидно спричинена албанською меншиною, що складала 25 % від населення країни. Тому, будь-яка конструктивна взаємодія між слов'яно-македонською більшістю та етнічною албанською меншістю в державі, залишалися не можливою. Зрозуміло, що македонські албанці прагнули здобути культурних й освітніх прав шляхом територіальної автономії. Тому, серед основних їхніх вимог, ключовими були визнання албанської мови як офіційної, отримання усесторонньої державної підтримки албанського університету, збільшення їхньої делегації в уряді, збройних силах і національній поліції водночас. Загалом албанці виступали й проти конституційної преамбули, яка закріплювала міжетнічну нерівність, надаючи першість та національні преференції виключно македонцям [54].

Однак, титульні македонці відкидали політичні вимоги албанців, вважаючи, що останні цілком забезпеченні усіма необхідними освітніми й національно-культурними правами. Категоричні вимоги албанців щодо можливості отримання територіальної автономії у складі Македонії, категорично не сприймалися самими македонцями. Адже, останні вбачали у ній потенційну можливість для подальшого територіального сепаратизму, шляхом цілковитого відокремлення цієї автономії зі складу

Македонської держави. Тому, рівень національної напруги постійно зростає, що навіть призвело до прямих конфліктів 1990-х р., наприклад у таких містах, як Тетово та Гостівар. Президентські вибори 1999 р, які відбулися з багатьма порушеннями виборчого права (наприклад, вкид зайвих бюлетенів в округах, де етнічно домінували албанці), взагалі [де]легітимізувало виборчий процес. Водночас, незважаючи на всі порушення одній албанській партії все ж вдалося перемогти та пізніше сформувати міжнаціональний уряд, коли Македонія здобула незалежність [54].

Проте, незважаючи на всі помірковані потуги уряду, радикалізація окремих політичних кіл (етнічного характеру) продовжувала наростати, а системні напади етнічних албанських воєнізованих груп на македонську поліцію та сили безпеки в 2000–2001 рр. призвели до політичної кризи. Вони розпочалися з маленьких сіл (в західній частині Македонії), що знаходяться на кордоні Косова, де завжди компактно проживали албанці. У березні 2001 р. протистояння перейшло на вулиці таких міст як Тетово та Скоп'є. Радикальне протистояння тривало практично до червня, опісля чого загони повстанців повністю взяли під контроль всі міста на півночі (околиця Куманово). Ця політична криза вирішилась шляхом підписанням Охридської рамкової угоди, «яка передбачала покращення положення албанців у КЮРМ й визнавала албанську мову як офіційну на рівні з македонською» [63, р. 3].

Варто зауважити, що ЄС виступив у ролі поважного миротворця в цьому етнічному конфлікті, всіляко сприявши виконанню «Охридської угоди». Він, навіть, став ініціатором проведення операції «Конкордія», мета якої – повне виконання вищезгаданої угоди при постійному патрулюванні конфліктних (албанських) територій для остаточного подолання цієї кризи. Взагалі ЄС завжди демонструє комплексний політичний підхід у всьому. Саме тому, окрім військових місій, були розгорнуті й ряд інших, наприклад: 1) «Європейська агенція з

реконструкції», 2) «Місія спостерігачів ЄС», 3) «делегація Комісії ЄС та офіс Спеціального представника ЄС, який здійснював системну координацію всіх «інструментів» [67, р. 107]. Подолання політичної кризи за підтримки ЄС, дозволило Македонії в 2005 р. отримати статус кандидата на вступ у ЄС [62, р. 3]. Проте, існували причини, що стояли на заваді швидкій інтеграції. Наприклад, зміна назви країни на вимогу Греції, яка мала власну провінцію під такою назвою, а з 2008 р. такі ж вимоги поставив і ЄС [63, р. 2].

У 2020 р. розпочався повноцінний переговорний процес щодо вступу. Однак, вже Болгарія висунула вимоги до Республіки Північна Македонія, відмовляючись визнати македонську мову як домінуючу лінгвістичну норму, що сильно розгнівало егалітарний політичний клас македонян, який розцінив це, як плюндрування національної гідності [7]. Окрім мовного питання, актуалізувалася проблема статусу болгарської національної меншини в Македонії, що стало причиною болгарського вето. Зміна в підходах стала помітною лише в 2022 р., коли під головування Франції в Раді Європейського Союзу, опісля важких політичних дискусій, національний парламент Болгарії прийняв все-таки рішення про зняття свого вето, а македонський уряд зобов'язався визнати всі етнічні права болгар, що проживали в країні [7].

Напрочуд важливим стратегічним викликом для всіх балканських країн постає цивілізаційний вибір, тобто що краще обрати? Модерне націєтворення чи розмиття ідентичності через інтеграцією до лав наднаціональних й євроатлантичних структур. Якісним прикладом розв'язання такої проблеми є національна політика Хорватії та Словенії, фактично повністю мононаціональних країн. Досі залишається не розв'язаним сербське та албанське національне питання. Оскільки, поразка Сербії у балканських війнах 1991–1999 рр., нажаль закінчилася територіальною фрагментацією усієї країни. Навіть, Чорногорія вийшла зі складу «малої» Югославії в 2006 р., яка була її найближчим союзником.

В 2008 р. було оголошено абсолютну незалежність Косово. Цікавим є той факт, що косовське питання поставило на порядок денний «албанську дилему». Не дивлячись на те, що на Балканах фактично постало 2 албанські країни, будь-які спроби створити союз Албанії та Косово, провалилися через загрозу інтегрального націоналізму. Оскільки, «Велика Албанія» в змозі з часом претендувати як на Косово, сербську Санджаку й албанські території в Північній Македонії, так і на північ Греції.

Водночас, невирішене албанське національне питання тримає у стані невизначеності й сербську етнічну проблему. Тому, політичний істеблїшмент Сербії мусить зробити складний цивілізаційний вибір: тобто, що йому робити з європейською інтеграцією при небажанні визнати існуючі територіально-політичні реалії на Балканах. У разі розвитку подій за варіантом невизнання існуючого статусу-кво, політична ситуація у Боснії та Герцеговині може швидко змінитися. Оскільки, більшість сербських націоналістів у цій країні принципово наполягають на самовизначенні Республіки Сербської (і її приєднанні до Сербії загалом).

Тому, така можлива територіальна фрагментація Боснії та Герцеговини, може швидко перекреслити надбання «Дейтонських мирних угод» 1995 р., коли Боснія та Герцеговина утворилися як конфедеративна держава, що склалася з трьох етнічних верств: боснійських сербів, боснійських мусульман і боснійських хорват. Фактично від тоді, Боснія та Герцеговина є таким собі балканським протекторатом Євросоюзу.

За таких складних політичних обставин, єдиним позитивним варіантом інтеграції більшості балканських країн до складу ЄС і НАТО є сербський компроміс. Водночас, іншим викликом для Белграду є чорногорське питання, оскільки влада Чорногорії ще на початку 2020 р. оголосила про створення Автокефальної чорногорської православної церкви (повністю її відділивши від сербської). Такі процеси сильно радикалізували політичні настрої етнічних сербів, через що, досі

залишається відкритим питання, щодо подолання балканськими народами всіх протиріч для пришвидшення інтеграційних процесів [27, С. 75].

Більше того, балканські народи досі долають почуття історичної несправедливості, через поділ націй й територіальні втрати. Такі настрої інколи підігріваються з метою політичного радикалізму як офіційними особами, так і академічними колами, а також транснаціональними ЗМІ. Навіть, Белград із Загребом досі залишаються політичними опонентами, а Боснія та Герцеговина (для обох) абсолютно «не закритим» питанням.

Отже, очевидним є факт існування багатьох структурних проблем для швидкої європейської інтеграції балканських країн. Більшість з них мають різну релігійно-конфесійну архітектуру. Наприклад, Республіка Північна Македонія, Сербія, Чорногорія належать до православної конфесії, однак мають неврегульовану проблему щодо статусу Сербської православної церкви. Натомість, Боснія та Герцеговина взагалі являються складною моделлю конфліктного співіснування для хорватів (які є католиками), сербів (що є православними) та боснійських мусульман. Водночас Албанія і Косово є переважно мусульманськими державами, а їхній вступ до лав ЄС може у будь-який момент торпедуватися Грецією (оскільки, остання не хоче активізації переговорів про вступ до ЄС сусідньої Туреччини). Тому, практична геостратегія прийняття країн Західних Балкан до лав ЄС, все ще залежить від складної системи орієнтованих (різним чином) тенденцій, що є надмірно мінливими в національно-політичній площині й вимагає посилення «стратегічних комунікацій» на всіх рівнях.

2.2 Західні Балкани в політичній стратегії ЄС (Європеїзація країн Західних Балкан)

Євроінтеграційний процес балканських держав є досить тривалим і напорчуд складним. Всі вони подали заявки в ЄС (на членство) ще в 2000-х рр., але здобути такий статус змогла у 2013 р. лише Хорватія. Всі інші дотепер залишаються звичайними (Албанія, Сербія, Північна Македонія, Чорногорія) чи потенційними (Боснія та Герцеговина, Косово) кандидатами на вступ. Такий тривалий процес їхнього вступу зумовлювався багатьма чинниками, серед яких, наприклад: 1) доволі складні економічні процеси навколо членства перших в самому ЄС; 2) відсутність політичної волі до необхідних реформи; 3) неготовність сусідніх країн-членів комплексно сприяти швидкій інтеграції.

З 1999 р. ЄС фактично запускає процес політичної асоціації, щоб посилити свою присутність на Балканах й гарантувати системну економічну підтримку для поствоєнного відновлення цих держав. На міжнародному рівні така політика підкріплювалася «Пактом стабільності для Південно-Східної Європи», який завжди підтримувався як самим ЄС, так і НАТО, ОБСЄ, Міжнародним валютним фондом (МВФ), Світовим банком (СБ) і іншими міжнародними політичними акторами.

Міждержавні відносини із «Західними Балканами» перебувають у рамках «Процесу стабілізації й асоціації» (ПСА), розпочатого ще в 1999 р. на основі укладених двосторонніх угод «Про стабілізацію та асоціацію» (УСА) й «Пакту стабільності» (об'ємнішої ініціативи, яка долучає головних міжнародних гравців). В 2008 р. на зміну «Пакту стабільності», фактично прийшла «Рада регіонального співробітництва». А з 2003 р. практично всі країни Західних Балкан (за словами Європейської Ради в Салоніках), стали потенційними кандидатами на членство. Таку їхню (практичну) «європейську перспективу», було підтверджено й «Стратегією

Комісії щодо Західних Балкан» у 2018 р. і деклараціями на спільних самітах Західних Балкан і ЄС.

Кожним відділенням УСА було утворено постійно-діючі структури співробітництва. Наприклад, «Рада зі стабілізації та асоціації», що збирається щорічно на рівні міністрів, проводить системний моніторинг щодо виконання положень даної угоди (а допомагає їй у цьому «Комітет зі стабілізації та асоціації»). Більше того, в цьому багаторівневому механізмі, який забезпечує співпрацю між національними парламентами країн Західних Балкан і парламентом ЄС є «Парламентський комітет зі стабілізації та асоціації» (ПКСА). З часу набуття в Косово суб'єктної чинності УСА в 2016 р., наразі вони діють з усіма потенційними країнами-кандидатами Західних Балкан. Водночас у випадку з Косово, УСА має договір лише з ЄС, тому країнам-членам не потрібно її ратифікувати. Усі питання, що пов'язані з економічною торгівлею, входять вже до проміжних угод УСА. Як правило, вони набували законної чинності невдовзі після підписання, адже мандат щодо торгівлі є компетенцією винятково ЄС. Тому, набувши юридичної чинності, УСА замінили всі тимчасові угоди між країнами Західних Балкан і ЄС.

Однак, наразі процес вступу до ЄС цих країн призупинився через його надмірну політизацію. Вочевидь набуття членства Чорногорією і Сербією, зводить нанівець всі політичні потуги противників такого членства. Проте, політичний прогрес цих країн доволі слабкий, якщо проаналізувати досягнення Північної Македонії. Остання приєдналася до цього процесу набагато пізніше і змогла показати кращі результати євроінтеграції. Навіть «болгарська мовна проблема» не стала їй на заваді. У схожій ситуації опинилася й Албанія (оскільки, ЄС пов'язав членство цих двох держав з метою збереження стабільності у даному регіоні), проте, де-факто, офіційним критерієм політичного прогресу все ж залишаються індивідуальні досягнення кожної країни окремо.

Необхідним політичним досвідом для українців, може слугувати суперечливість та абсурдність політичних і економічних вимог держав-членів ЄС. Такими політичними кроками останні можуть сильно уповільнити інтеграційний процес України в ЄС, фактично заблокувавши схвалення від інших країн-членів. У нашому випадку блокератором може стати Угорщина, націоналістичні еліти якої які вимагають від українців мовних та освітніх поступок для угорської меншини в Закарпатті.

Основною причиною поблажливості ЄС до лідерів балканських країн є «стратегічна конкуренція» з глобальними гравцями (Китаєм та РФ, які давно прагнуть впливати на економічну політику ЄС) й штучна політична мімікрія балканських еліт. Імітуючи дискурс щодо необхідності різних реформ, вони (класично) підігрують заходу намагаючись утримуватися владної верхівки. Такою стратегією зповна забезпечується надходження технологій та фінансової допомоги від ЄС і НАТО в балканський регіон [28, с. 75].

Не дивлячись на те, що західним політичним істеблішментом сповна визнається наявність проблеми такого роду, опоненти їх часто критикують за артикуляцію політики стабільності та пріоритетності на Балканах і фіктивну декларативність щодо стримування стратегічних конкурентів. Через це, процес розширення ЄС за рахунок західнобалканських країн, швидко втрачає кінетичний імпульс, досягнувши діаметрально протилежного результату – буксування демократичних реформ і політичних торгів «регіональною стабільністю». Навіть «Рада регіонального співробітництва» (РРС), що була заснована 2008 р. не змогла кардинально вплинути на ситуацію.

З 2018 р. всі без виключення держави Західних Балкан (окрім, Косово яке має лише статус потенційного кандидата) фактично притул наблизилися до членства в ЄС. Кожна з них давно підписала ряд угод про стабілізацію та асоціацію з останнім, щоб сприяти своєму наближенню до європейських стандартів ЄС (йдеться про відповідність «Копенгагенським

критеріям»). Через острах щодо слабкої готовності країн-кандидатів до членства (якщо не брати до уваги імплементацію європейського законодавства), влада ЄС запровадила певний контроль індикаторів практичної готовності кандидата у фундаментальних реформах: 1) наявність верховенства права; 2) ефективна боротьба з інституціональною корупцією; 3) дотримання повних громадянських прав і свобод; 4) запровадження демократичних принципів публічного управління в державний сектор.

Взагалі у 2020 р. ЄС була прийнята нова доктрина розширення, що запровадила набагато жорсткіші вимоги до держав-кандидатів. Йдеться про можливість деяким країнам-членам ЄС впливати на формування набору певних індикаторів, що значно ускладнило процес виконання вимог ЄС щодо держав-кандидатів. Вони помітно ускладнили сам процес просування таких кандидатів у переговорних моментах. Для прикладу, Чорногорія не змогла за десять років виконати всі проміжні індикатори, які принципово вимагав ЄС.

Водночас 2022 р. в Албанії пройшов черговий саміт політичних лідерів ЄС і країн Західних Балкан. Це вперше з часу балканських війн, тут проводився саміт такого високого рівня. Його ключовим лейтмотивом було прагнення ЄС підтвердити провідну роль «стратегічного партнерства» для країн цього регіону. А також подати чіткий сигнал балканським країнам про потенційні можливості їхнього можливого членства в ЄС і НАТО.

Взагалі військова агресія РФ проти України, стала сильним імпульсом для відновлення процесів розширення ЄС (як ключового суб'єкта збереження стабільності й безпеки всієї європейської спільноти). Тому, Західні Балкани наразі залишаються важливим геостратегічним пріоритетом ЄС, а якісна успішність їхньої швидкої інтеграції буде показником готовності Євросоюзу, сміливо діяти у нових стратегічних (конкурентних) умовах. Більше того, соціальна динаміка регіональної

безпеки, помітно підштовхує ЄС до активізації ролі посередника щодо відновлення мирного діалогу між Сербією й Косово (й інших вкрай чутливих політичних питань, наприклад збереження цілковитої єдності Боснії і Герцеговини).

Слід відмітити, що цей саміт завершився підписанням так званої «Тиранської декларації» [63] в якій відзначено, що Євросоюз згодився надати важливу одностайну підтримку і відданість перспективі повноправного членства в ЄС державам балканського регіону. Він закликає, значно прискорити процес приєднання балканських держав до євроатлантичних структур через механізм необхідних політичних реформ. Причиною цього, частково є агресивна війна РФ проти України, яка створює екзистенціальні загрози для Європи і сучасного світу в цілому. Тому, ЄС всіляко намагається підкреслити важливість стратегічного партнерства між ним і країнами Західних Балкан. А поглиблена політична та економічна співпраця даних країн з ЄС є чіткою ознакою їх стратегічної та цивілізаційної орієнтації.

Очевидно, що агресивна зовнішня політика РФ створює (неабиякі) загрози не лише для Європи, але й всього цивілізованого світу, що доводить важливість стратегічного партнерства ЄС із країнами Західних Балкан. Тому, співробітництво останніх з ЄС є важливою ознакою стратегічної орієнтації такого партнерства. Саме тому, надання нового пакету фінансової підтримки в 1 млрд. євро, допоможе всім балканським країнам прискорити реформи в сфері енергетики й бути більш незалежними [63].

Зміцнення механізмів безпеки й створення стійкості до зовнішнього втручання є колективним викликом як для ЄС, так і балканських країн. Оскільки, такі загрози потребують скоординованої політики (особливо в умовах війни РФ проти України). При цьому, значуща увага приділятиметься боротьбі з інформаційно-маніпулятивними технологіями та дезінформацією, що носить зовнішній характер. А також, іншими

гібридними загрозами, які присутні в політичних середовищах країн Західних Балкан й системно погіршують економічну стабільність у цьому регіоні, всіляко заважаючи реалізації якісних демократичних реформ й інтеграційній перспективі вищезгаданих країн.

Принципово важливим (для стабільності всього балканського регіону) є пролонгація діалогу «Белград–Приштина» і досягнення зобов'язуючої для всіх учасників правової угоди взаємовідносин про нормалізацію. Тому, ЄС завжди закликає всі зацікавлені сторони до конструктивної взаємодії й утримання від односторонніх провокаційних політичних заяв, що можуть реанімувати напруженість і насильство [29]. Навіть, незважаючи на те, що черговий саміт «ЄС-Західні Балкани» не зміг ухвалити необхідних рішень для розширення Євросоюзу, євроінтеграція для балканських країн давно стала імперативом в контексті внутрішньо-європейської (політичної) дискусії. Доказом цього є поява своєрідних методологічних протиріч, які виникли у старих-членів ЄС щодо форм реалізації цього процесу (з метою розширення європейського цивілізаційного простору для сталого економічного розвитку європейської спільноти).

Отже, не дивлячись на велику конвенційну війну в Україні (і окремого позиціонування деяких країн Західних Балкан щодо цієї проблеми), уряд ЄС вимагає швидкого пошуку рішень щодо можливої моделі їх євроінтеграції, зокрема й для мінімізації деструктивного політичного впливу РФ. Оскільки, євроінтеграція перших до трансатлантичних структур, стане підтвердженням сталого розповсюдження цивілізаційних цінностей на балканський регіон. Що, природно є національним інтересом як ЄС, так і балканських країн, адже гарантуватиме політичну стабільність, економічне зростання й безпеку всієї європейської спільноти.

2.3. Інтереси рф, Туреччини, Китаю і країни Західних Балкан

Цілковите входження національних держав Західних Балкан до складу ЄС, остаточно закрийє «вікно» політичної вразливості Європи. Оскільки, процес сучасного націєтворення на Балканах (виключно на засадах інтегрального націоналізму), помітно суперечить задуму й цивілізаційним цінностям європейської інтеграції. Оскільки, ЄС постійно намагається акцентувати увагу на процесі впровадження в країнах балканського регіону, політики захисту прав людини та громадянина, дотримання верховенства права й демократичних цінностей. Проте, саме останній є дуже вразливим щодо різних політичних впливів держав гегемонів – США, Росії, Туреччини й Китаю.

США впродовж 1991–2020 рр., доклали багато політичних зусиль, щоб допомогти ЄС оновити інституціональну політику на Балканах. Балканський регіон взагалі посів перше місце у глобальній стратегії США в останні два десятиліття. Американці, навіть розташували в Косово найбільшу військову базу НАТО («Bond-steel»), яка є важливим логістичним хабом (у досягненні певних політичних концептів) під час реалізації різних задач військовими ресурсами США у Середземномор'ї та Північній Африці.

Рф теж намагається в будь-який спосіб втримати сласні позиції в Західних Балканах, опираючись на культурну близькість та слов'янофільські історичні наративи. Проте, Росія (на відміну від ЄС і НАТО) не в змозі запропонувати балканським країнам економічної раціональності, тому Сербія використовує російський ресурсний фактор для політичного торгу з ЄС і США. Її основні електоральні адепти переважно націоналістичні кола Сербії, які вбачають в РФ певного гаранта щодо блокування інтеграції першої до євроатлантичних структур.

Тому, останні два десятиліття у цьому регіоні помітно посилюється російський вплив, а сама Сербія стає все більш «чутливою» до зовнішньої інформаційної політики РФ. Однак, на відміну від ЄС і НАТО, перша не має інструментів економічного впливу на Західні Балкани, тому намагається більше задіювати компенсаторні механізми: риторичу в релігійному чи православному контексті тощо.

Орієнтація на Москву розпочалася фактично з 2000 р., коли президент СРЮ В. Коштуница зробив свій перший міжнародний візит до РФ, підсумками якого стало відновлення всіх поставок російського газу до СРЮ й реструктуризація фінансової заборгованості Сербії. А 10 серпня 2001 р. парламентами обох країн, навіть був ратифікований міждержавний документ про «Вільну торгівлю». РФ прагнула політично закріпити свій вплив на Західних Балканах, зокрема в Сербії. Тому, В. Путін прийняв політичне рішення збудувати «Південний потік», доставляючи енергоресурси у цей регіон (зокрема в Сербію) [24].

Проте, переважна більшість енергетичних і економічних проектів, які були спрямовані на поглиблення взаємного співробітництва, так і осталися нереалізованими. Яскравим прикладом може слугувати проект «Інтер РАО ЄЕС», коли російська компанія планувала побудувати в Сербії електростанції вартістю в понад 2 млрд. дол. А з 2009 р., вже планувалося будівництво російської АЕС в Сербії й надходження прямих фінансових інвестицій у сербську металургію. Причини переважної більшості цих невдач, «криються у відсутності відповідної фінансової підтримки й корумпованості обох країн» [24].

На думку вчених, зокрема М. Шпали, активна політика РФ щодо Сербії (як і сербських національних меншин у країнах сусідах, зокрема Боснії та Герцеговині, а також Косово та Чорногорії), «були частиною великого плану, спрямованого на латентне гальмування інтеграції балканських держав в євроатлантичні структури з метою кристалізації політичної нестабільності та етнічних конфліктів на кордоні ЄС [24].

Тому, зовнішня політика РФ у цьому регіоні, частково здобула результативність через прагнення «старих» членів ЄС, послабити свою фінансову підтримку для країн Західних Балкан (у зв'язку з відсутністю обіцяних реформ).

Слід відмітити, що Росія давно застосовує різні інструменти впливу на Сербію: від цілковитої залежності Сербії щодо російських енергоносіїв до політичної підтримки незалежності й статусу Косова. РФ давно прийняла стратегію побудови газопроводу (через Сербію) з метою вироблення додаткового механізму заради тиску на політичний уряд і економіку Сербії. На думку західного вченого М. Смітта, угода про «Південний потік», надавала б росіянам потенційну можливість значно розширити їхні економічні й політичні інтереси на Балканах. Саме тому, представники РФ постійно схиляли сербську владу до реалізації цього проекту. Навіть, «Газпром» (найбільший російський енергетичний консорціум), запропонував державній компанії «Сербський газ» міждержавну угоду: тобто, «створити спільне підприємство з будівництва газопроводу і надати Росії на 30 років монополію на поставку і транзит російських енергоносіїв. Газпром (якому і так належав контрольний пакет акцій у спільному підприємстві), навіть вимагав отримати право контролю над сербськими енергомережами, задля безперебійних поставок російського газу. Більше того, «Газпром» прагнув придбати контрольний пакет акцій сербської нафтової компанії «NIS» та завершити будівництво підземного сховища газу в Банатському дворі» [69].

Очевидно, що запропонована росіянами енергетична угода була не зовсім рівноправною, адже «Газпром» хотів викупити 51 % акцій «NIS» за 600 млн. дол., що у п'ять разів менше її справжньої ринкової вартості. РФ також «ніби» гарантувала, що надасть значні інвестиції в модернізацію енергетики Сербії у розмірі 740 млн. доларів. Проте, спроба схвалити дану угоду на політичному рівні глибоко розколола сербський уряд, тому цей задум так і залишився не реалізованим. Зрозумівши політичні наміри РФ

на Балканах, європейці вдалися до різних ресурсних обмежень, заблокувавши потенційні можливості російських впливів у цьому регіоні. Яскравим прикладом такої [контр]дії, може слугувати провал спроб державного перевороту в Чорногорії за підтримки російської ПВК «Вагнер» (що засвідчує слабку ефективність та результативність приватних військових компаній росіян на Балканах).

Власний економічний та геополітичний інтерес на Балканах має зрозуміло й Туреччина (яка фактично, територіально межує з цим регіоном). Особливо, якщо це стосується реалізації різних енергетичних проектів Москвою. Взагалі національні інтереси Анкари на Балканах носять значно ширший характер і мають «конкуруючий» політичний алгоритм. Відступ турків із Західних Балкан у 1900–1918 рр., завершився для них повним розпадом їхньої імперії, тому Анкара втратила інструментальну можливість (через розпад Югославії) системно надавати підтримку для боснійських мусульман.

Цивілізаційним «ядром» Османської імперії на Балканах завжди були Боснія, Косово й (звичайно) Албанія, яка дотепер залишається в орбіті турецьких національних інтересів. Туреччина (особливо з приходом до влади Р. Ердогана), прагне використати свій політичний вплив на Західні Балкани з метою отримати дивіденди від вступу балканських країн до Євросоюзу. Де-факто, такі політичні процеси (переговори), розпочалися ще у в 2005 р., постійно нарощуючи політичну напругу та дестабілізацію в цьому регіоні.

Додатковим обтяжуючим фактором є війна на «Близькому Сході» між Ізраїлем і Палестиною (Сектором Газа), яка сильно резонує з мусульманською спільнотою Балкан. Не без наслідків для Балкан пройшла й «Арабська весна» 2011 р., яка спричинила великі «потоки» біженців у цей регіон і помітно погіршила (і так не зразкову) економічну ситуацію.

З часу, коли при владі в Туреччині остаточно закріпилася «Партія справедливості та розвитку», політичним лідером якої є Р. Ердоган

(діючий президент), політика турків щодо Балкан зазнала неабиякої трансформації: від подолання неоосманізму до політичного реалізму. Палким адептом неоосманізму був А. Давутоглу (колишній прем'єр-міністр держави в 2014–2016 рр.), який прагнув поширення турецького політичного впливу на всі країни Балканського регіону в яких компактно проживали етнічні групи, що сповідують іслам. Однак з часом, турки «захотіли» впливати й на Сербію, що займає тепер виняткове місце в контексті реалізації національних інтересів Туреччини. Загалом, політика Р. Ердогана на Балканах не відрізнялася від моделі А. Давутоглу, що засвідчує про виняткову цінність і стратегічне значення цього регіону для турків [37].

Така політична реальність була продиктована й тим, що А. Давутоглу (який мав значний міжнародний досвід, оскільки раніше обіймав посаду міністра закордонних справ) зразково знав весь Балканський регіон й добре розумівся на причинах його етнічних конфліктів. Це фактично епоха повернення турецького політичного впливу на Балкани, адже навіть з Сербією був підписаний договір про «зону» вільної торгівлі, яка діє 2010 р.

Наступним стратегічним концептом турків під опікою А. Давутоглу, стала активізація міждержавного переговорного процесу, за якого Сербія, Боснія й Герцеговина, мали б віднайти параметри порозуміння для проекту «титовських націй» у складі БіГ. Турки (у цьому проекті) офіційно виступали лише модератором, схиляючи всіх до пошуку національного компромісу. А в 2010 р. між БіГ, Туреччиною та Сербською республікою (у рамках проведеного тристороннього саміту), була (навіть) підписана «Стамбульська декларація про співпрацю». Цей нормативний документ швидко дозволив започаткувати введення в дію комплексного механізму співпраці між трьома державами. А сама політична взаємодія реалізовувалася через проведення ряду тристоронніх самітів і підписання різних міждержавних угод. Були навіть заплановані тристоронні зустрічі

на рівні глав трьох країн, однак вони не відбулися у зв'язку з погіршенням сербсько-турецьких двосторонніх взаємовідносин [37].

Причиною погіршення політичної ситуації стала поїздка Р. Ердогана в 2013 р. (тодішнього ще прем'єр-міністра Туреччини) до Косова. Виступаючи там перед місцевими албанцями, він стверджував, що нібито, Косово, це і є Туреччина. Така політична зухвалість легітимного речника турків, викликала неабиякі обурення Белграду, через що Т. Ніколич (голова Сербії на той час) скасував свою участь у запланованій тристоронній зустрічі. Однак, турки продовжували налагоджувати активне (торгівельно-економічне) двостороннє співробітництво між Сербією та Туреччиною.

Взагалі, турок А. Давутоглу щиро вірив у політичну еволюцію сербів й спроможність Туреччини бути миротворцем у відносинах балканських країн як між собою, так і ЄС та НАТО. Саме тому, вже у 2010 р. БіГ розпочала політичні переговори з НАТО щодо отримання ПДЧ. Тому у Сербії знову з'явився другий шанс на продуктивний діалог з урядом ЄС. Проте турки розуміли, що виключно політичними та декларативними заходами у Сербії їм не вдасться закріпитися. Розуміння такої політичної дійсності, акцентувало двосторонню увагу й на культурній сфері. Турецький уряд доручив «Агенції зі співробітництва і координації (ТІКА) (що функціонує при Міністерстві культури і туризму Туреччини), значно посилити культурний вплив турків у Сербії.

Навіть в тому ж Белграді, ТІКА спромоглася відкрити «Турецький культурний центр», який спеціалізується на прокламації та пропаганді вивчення турецької мови та культури, розуміння її туристичної цінності, рекламі різних програм щодо освітніх обмінів студентами тощо. Цей центр (що називається «Yunus Emre») майже став прямим суперником «British Council» (Великобританія), адже тутешня мусульманська спільнота Північній Македонії, Албанії та Косово постійно (чисельно) зростає. Тому, сучасна турецька технократична культура стає доволі популярною серед не

лише мусульман, але й етнічних сербів. Пропагандистами турецької культури є і турецький бізнес, який залучає значні фінансові ресурси в слабку сербську економіку, в айти сферу та будівництво технологічної інфраструктури [37].

Взагалі, турки діють доволі активно (особливо у інвестиційній сфері) в Балканському регіоні, акцентуючи свою увагу на інтенсивності стратегічних комунікацій. Це дозволило Анкарі закріпити певні економічні та політичні позиції турків на Західних Балканах, покращивши двосторонні стосунки з православними сербами та македонцями. Публічна демонстрація політичного бажання економічно допомогти Сербії, пішла на користь не лише сербам і туркам, але й ЄС. Проте, бажання глибшої економічної інтеграції з останнім, спонукає етнічні (мусульманські) спільноти Балкан, переважно ігнорувати політику турків. Тому, виключенням мабуть є лише Боснія та Герцеговина та мусульманська спільнота сербського регіону «Санджак», яка вбачає в Анкарі свого стратегічного (економічного) партнера та політичного покровителя.

Системно нарощуючи двостороннє партнерство, президент Туреччини Р. Ердоган в 2019 р. знову прилетів у Белград. Сербський «бізнес» навіть організував масштабний «Економічний форум», який відвідав і турецький президент. На ньому пролунали політичні заяви про необхідність зближення двох країн, особливо в економічній сфері, а також культурні та історичні причини (відзначення 140-річчя встановлення дипломатичних відносин між Туреччиною та Сербією). Така публічність символізує неабияку тяглість міждержавних двосторонніх відносин і повне визнання турецькою стороною незалежності Сербії. Це також був посил для ЄС і НАТО про те, що політичний вплив Анкари ще існує на Балканах і з ним необхідно рахуватися.

Взагалі, турки міцно зв'язали Західні Балкани (економічно, торгівельно та політично) низкою міждержавних двосторонніх угод. Анкара намагається діяти з сербами виключно «м'яко», використовуючи

тактику рівноправного партнерства, фінансово вкладаючись у різні національні проекти сербів: 1) інфраструктурні; 2) економічні; 3) освітньо-культурні; 4) технологічні тощо. У внутрішню політику Сербії, наприклад, турки, поки що, не втручаються, відвівши собі роль політичного миротворця. Анкара діє дуже виважено, прагнучи закріпити свої політичні впливи й турецьку присутність на Балканах у довгостроковій перспективі [37].

У 2022 р., під час свого нового візиту до Сербії, Р. Ердоган також відвідав з офіційним візитом Хорватію та Боснію і Герцеговину. Водночас А. Вучич, запросив турецького президента на форум «Відкриті Балкани». Враховуючи, що форум організовувався для «регіональних ініціатив», його учасником був і угорський прем'єр В. Орбан. Його результатами знову стали підписані міждержавні угоди, що стосувалися поглиблення співробітництва в торговельній сфері та покращення працевлаштування сербських робітників.

Таке зближення двох національних (нерівнозначних за своїм ВВП) економік, продуктивно сприяє якісному співробітництву та підтримки іміджу потужних регіональних гравців. Для турків, це дуже важливо, особливо в політичному трикутнику Туреччина США і ЄС. Взагалі, туркам політично вигідно, щоб Сербія була членом ЄС і не мала протиріч з БіГ і Косово. Проте, не слід забувати й про інтереси РФ, яка хоче бути прямим посередником у політичному діалозі Приштина-Белград, фактично диктуючи політичні умови як Боснії, так і Герцеговині.

Взагалі, найбільш вагомим економічним конкурентом турків у Сербії є Китай, який давно й потужно займається стратегічними інвестиціями в економіку першої. Пекін як і Анкара, багато інвестує в державне будівництво сучасної інфраструктури, різних енергетичних об'єктів в країні, в газові хаби тощо. Очевидно, що поява китайців на Балканах сильно непокоїть турків, оскільки тепер їм доведеться потроїти свої політичні та фінансово зусилля, щоб залишатися вагомим гравцем у цьому

регіоні. І це тоді, коли турецька валюта (ліра) продовжує стрімко девальвувати третій рік поспіль, ставлячи під сумнів стійкість економічної політики самої Туреччини.

Окрім цього, існують ще й греко-турецькі протиріччя через поділ газоносного шельфу в Егейському морі. Тому, балканський вектор турецької зовнішньої політики може стати другорядним, враховуючи наявність сирійського, лівійського, іракського та палестинського конфліктів, які швидко «з'їдають» економічні ресурси та фінансові спроможності Анкари [28].

Тому, Китай прагне скористатися слабкістю турків реалізуючи власні економічні інтереси на Балканах. Пекін терпеливо очікував завершення балканських війн, щоб розпочати економічну експансію Балкан за зразком африканських країн. Проте, «фактичний» фінансовий дефолт Греції у 2008–2012 рр., надав можливість Пекіну стати бенефіціаром багатьох грецьких портів, що відіграють ключову роль у транзиті китайських товарів до ЄС. Тому, з точки зору торгівельної логістики Балкани стали для китайців основою їхньої європейської економічної експансії.

На відміну від РФ і Туреччини, Китай ніби, не відіграє(вав) помітної політичної ролі в житті етнічної спільноти Західних Балкан. Проте, політична ситуація різко почала змінюватися з активізацією спроби, реалізувати глобальну (економічну) дорожню карту Пекіна під назвою «Один пояс – один шлях». Вона передбачає заснування транскордонної транспортно-логістичної мережі, що спрямована на значне прискорення доставки китайських товарів у країни Західної Європи.

Тому, цілком очевидним є стратегічний інтерес Пекіну щодо Західних Балкан. І він полягає не лише в полегшенні можливостей транспортування різних китайських товарів на ринки ЄС. Будучи наразі найбільшим інвестором у балканському регіоні, Пекін розраховує на швидке включення балканських країн регіону до лав ЄС, що значно

полегшує вихід китайських корпорацій на торговельно-фінансові ринки континентальної Європи.

Для координації інвестиційними потоками в країнах ЦС та Південно-Східної (ПСС) Європи, Пекіном розроблено сучасну «стратегічну ініціативу співробітництва у 2012 р. під аббревіатурою «16+1» (тобто, 16 європейських країн + Китай). Тому, протягом 2007–2017 рр. загальний обсяг фінансових інвестицій останнього на Балкани склав 12 млрд. дол., що є абсолютним рекордом за такий короткий час. Водночас, майже одну третю цієї суми було інвестовано саме в сербську економіку, що стала основним економічним партнером Пекіна у регіоні [32].

Розглядаючи Західні Балкани як економічне «вікно» спроможностей в Європу, Пекін зосередив власні зусилля на покращенні саме транспортного сполучення. Тому, початковим етапом китайської економічної «експансії» в балканському регіоні є грецький порт «Пірей», який отримавши інвестиції у розмірі 1 млрд. дол., юридично перейшовши у китайську концесію. Опорниками торговельної експансії Китаю стали й порти у грецьких Салоніках та м. Бар (Чорногорія). За фінансової підтримки китайців, розпочалося й будівництво новітньої швидкісної залізниці між Угорщиною та Сербією, а також сучасної автомагістралі Бар-Боляре (яка сполучатиме Сербію і Чорногорію). А також різних доріг державного значення між Албанією та Чорногорією, Боснією та Північною Македонією. Окремим інвестиційним напрямком фінансової експансії Пекіна є енергетика, видобувна й важка промисловість. Наприклад, металургійний комбінат «Zelezara Smederevo» (який у 2014 р. китайська група «Hebei Iron & Steel» придбала лише за 46 млн. євро) теж перейшов у його власність [32].

Більше того, для швидкої реалізації всіх проектів у Балканському регіоні, Китайський державний банк («ExIm Bank») створив спеціальний інвестиційний фонд, що надає значну фінансову підтримку потенційним членам ЄС. Взагалі, епіцентром економічної китайської присутності в

регіоні є Сербія. Таке тісне партнерство проявляється у різносторонній підтримці національних інтересів обох держав й на міжнародному рівні. Наприклад, неготовність Китаєм визнавати суверенітет Косово на прохання Сербії та юридичного статусу Тайваню Белградом. А у 2009 р. вони підписали угоду й про «Стратегічне партнерство», демонструючи ЄС економічне союзництво. Водночас, державний візит Сі. Цзіньпіня до Белграду у 2016 р., взагалі підняв рівень міждержавних відносин до «всеохоплюючого стратегічного партнерства», вивівши (тим самим) сербсько-китайські взаємовідносини на інший військово-безпековий рівень.

Така економічна бінарна синергія не сподобалася США, тому Белград у багатьох напрямках тимчасово заморозив співпрацю з Пекіном, особливо у сфері зв'язку. Однак реалізація у Белграді китайського проекту «Безпечне місто», стало підставою для запровадження спільних сербсько-китайських патрулів у сербських містах, що де-факто покликані відпрацювати різні алгоритми безпеки. Взагалі, посилення фінансових і політичних позицій Пекіну серед потенційних членів кандидатів на вступ в ЄС, отримало негативну оцінку з боку США і ЄС. Тому, наслідком стала «Мюнхенська конференція» з безпеки 2019 р., що проведена колективним Заходом. На ній, китайська інвестиційна політика Балкан була означена як «дипломатія боргової пастки», оскільки лише Чорногорія заборгувала Пекіну 80 % від власного ВВП. Попри те, на Китай сьогодні припадає 20 % зовнішнього боргу Північної Македонії, а Боснія та Герцеговина мають показник у 14 % [32].

Отже, не зважаючи на неабияку привабливість китайських, російських і турецьких інвестицій у Балканський регіон, вони становлять реальну загрозу для суверенітету країн потенційних членів ЄС. Оскільки, стратегічні інтереси РФ, Туреччини та Китаю на Балканах, суттєво відрізняються від інтересів ЄС і США. Насправді, це гра з «нульовою сумою», коли «східні» інвестиційні підходи «вигідно» відрізняється від

європейських ініціатив, які вимагають повної свободи ЗМІ, дотримання прав і свобод людини й громадянина, сталої боротьби з інституціоналізованою корупцією, системних демократичних реформ органів публічної влади, дотримання ринкової конкуренції тощо.

Всього цього не вимагає Росія, Китай і Туреччина (за виключенням дотримання усіх прав мусульманських спільнот останньою). Тому, балканські країни стикнуться з серйозною дилемою, що саме обрати: легкі інвестиції в обмін на політичну лояльність і економічне партнерство чи глибокі реформи всього державного сектору для вступу в ЄС. Таким чином, справжня боротьба за контроль над державами Західних Балкан (з боку провідних країн гегемонів і ЄС) лише розпочинається та (скоріш за все) не завершиться в найближче десятиліття.

Розділ 3. Стратегічні комунікації ЄС щодо країн Балканського регіону

3.1. Вплив зовнішньої (іноземної) дезінформації на держави Західних Балкан

Інформаційний вплив дезінформації зовні на країни Західних Балкан, виступає вагомими фактором політичної дестабілізації та може активувати незворотні наслідки для їхньої територіальної суверенності та Сталого економічного розвитку балканської спільноти. Оскільки, дезінформація завжди викликає різні політичні розбіжності та посилює етнічні конфлікти й національне напруження. Саме тому, «зацікавлені» міжнародні гравці (що працюють за зовнішнім «суверенним» периметром) прагнуть застосовувати дезінформацію для зміни політичних еліт держави через «злам» довіри до неї й становлення нелегітимної діяльності політичних акторів. Пліч-о-пліч йде підживлення релігійно-конфесійних і національно-етнічних конфліктів, що загострює внутрішньодержавні розбіжності в соціумі, викликаючи неабияке політичне напруження.

Очевидним є факт негативного впливу дезінформації на політичний міжнародний процес в контексті взаємовідносин Західні Балкани та G 20, наприклад. Адже системна дезінформація балканської спільноти, стоїть на заваді розбудови справжніх, відкритих, партнерських (міждержавних взаємин), системно руйнуючи будь-які мирні ініціативи та дипломатичні зусилля політичних акторів міжнародного рівня щодо каналізації джерел непорозумінь. Це складає сильний вплив на будь-яке суспільство, особливо в контексті артикуляції конфесійної та національно-ідейної рефлексії громадян які знаходяться в «молодих» демократіях, коли для них штучно культивується лише «однофакторне» уявлення про політичну дійсність. Наслідком таких інструментальних інформаційних технологій є

поява електоральної недовіри і глибокого розколу в суспільстві, яке не долається спільнотою десятиліттями.

Інформаційна дестабілізація шляхом зовнішньої дезінформації країни Західних Балкан, глибоко деформує соціокультурну, політичну, економічну сфери. Взагалі, вона помітно впливає на процес формування та кристалізацію сталої громадської думки (формуючи ідейні стереотипи), порушуючи продуктивність внутрішніх інститутів політичної влади. Це, дуже актуально в контексті реалізації політики національних держав, що перебувають у періоді ідейно-політичної трансформації та прагнуть здолати складну системну кризу. Зовнішня дезінформація завжди впливає й на внутрішні політичні процеси (насамперед, на виборчий процес), всіляко маніпулюючи свідомістю громадян.

Зовнішня дезінформація складає загрозу екзистенціального рівня й для сфери національної безпеки та оборони, особливо в контексті готовності її кібернетичних спроможностей та наявної технологічної інфраструктури протидіяти «зовнішнім гравцям» («фантомам», латентним зацікавленим суб'єктам, що володіють неабиякою перевагою у кіберсфері), які використовують дезінформацію для маніпуляцій у віртуальному й інформаційному просторі, а також ЗМІ. Інструментальними механізмами виступають не лише історичні наративи чи політичні події минулого, але й маніпулятивні інформаційні дип-фейки, що спрямовуються на корекцію громадської думки.

Для прикладу, розглянемо національний конфлікт сербів і албанців у Косово, який досі не завершений. Він перебуває у стадії камерального «замороження» чи «гібридного невоєнного/інституційного протиборства». Взагалі, національний конфлікт в Косово давно має статус (фактично) частково визнаної держави, а міжнародна спільнота до кінця не розуміє, як їй діяти далі [11, с. 89]. Зрозуміло, що більшість країн Балкан і надалі залишатимуться у потенційному вікні «овертона» щодо можливості реалізації проти них, такого типу технологій. Адже їхнє стратегічне

розташування спонукає «зовнішніх акторів» до політичної та економічної боротьби за цей регіон. Тому, постійна присутність іноземних гравців у медіапросторі є звичним явищем для країн Західних Балкан, особливо в контексті захисту їхніх національних інтересів (де зовнішня дезінформація є лише інструментом досягнення певних політичних цілей) [8].

Етимологічне поняття «дезінформація» (у більш широкому сенсі), являє собою певне ендемічне явище у Балканському регіоні, яке переважно спричинене зовнішніми факторами. Адже, від нього постраждали всі країни цього регіону. Однак, на думку західних вчених, саме православна Сербія є джерелом політичної нестабільності. Для прикладу, наукові дослідження з дезінформації, що проведені за підтримки ЄС, вважають її «темним майданчиком для здійснення інформаційно-диверсійних операцій РФ». Тому, останній вдається впливати на потоки інформації між країнами регіону в необхідному їй «ідейному» руслі. Розуміючи ментальну близькість соціальних, культурних та історичних зв'язків між боснійсько-сербським утворенням «Республіка Сербська» і Чорногорією, росіянам вдається (завдяки дезінформації) грати на етнічних і релігійних тонкощах їхніх взаємовідносин.

Наприклад, підтриманий фінансово РФ медіа-міст (що, відбувається виключно сербською мовою), давно транслюється у Балканському регіоні, маючи мільйонну глядацьку аудиторію. Проблеми які обговорюються на ньому, відзначаються неабиякою етнічною чутливістю та внутрішніми національними розбіжностями в Балканському регіоні, що десятиліттями виявляв значну симпатію до РФ. Нагадуючи балканській спільноті про етнічні конфлікти 1990-х рр. і військову операцію США і НАТО в Косово (в березні 1999 р.), росіяни вдало маніпулюють думкою перших щодо їхньої цивілізаційної орієнтації.

Тому, на відміну від країн Східного флангу ЄС і НАТО, Балканський регіон не отримав негативного політичного досвіду міждержавних взаємин з РФ (за виключенням окремих подій з «Вагнером»). Тому, окрім альфа

презентації політичного керівництва РФ та критики НАТО і США (з метою підживлення політичної напруги й торпедування ЄС як [анти]православної структури на Балканах), прихильникам Москви нічого протиставити західній цивілізаційній пропаганді не вдалося. Це, сильно посилює відчуття екзистенціальної загрози серед православного населення Балкан й активує пам'ятну (національну) сигнатуру, де Москва виступає протектором православної спільноти балканського регіону.

Активація такого роду історичних наративів у країнах Західних Балкан, фактично дуалізується в часовому вимірі із анексією Криму в 2014 р. Наприклад, російська служба новин «Супутник» розпочала свою роботу (на сербській мові) у 2015 р., а «Russia Beyond» до кінця поточного року. Водночас, з'явилися багато інших інформаційних порталів з російським імпресумом (офіційно й законодавчо задекларованим правом власності (кінцевий бенефіціар)), що культивують і пропагують такого роду інформаційні повідомлення.

В подальшому, чимало ЗМІ (включаючи державні інформаційні служби) у балканських країнах, стали масово використовувати іноземний дезінформаційний (маніпулятивний) контент. Реалізація такого сценарію стала можлива завдяки наявному медіа-середовищу, яке мало низькі етичні стандартами якості, демонструвала відсутність компетентних розслідувань і інформаційного аналізу журналістами, а також факт перебування останніх під сильним впливом збоку владних політичних структур.

Попри те, навіть наукові висновки «Центру досліджень, прозорості та підзвітності» в Белграді у 2018–2019 рр., демонструють іміджеву невразливість РФ у інформаційній сфері, на протигагу іншим міжнародним суб'єктам, що означаються негативними політичними маркерами. Отже, пересічний обиватель і телеглядач сприймає політичну реальність через призму російської геополітичної рефлексії, відкидаючи логічні аргументи цивілізаційної західної алгоритмії. Через що, пробуксовує процес членства в ЄС країн Західних Балкан. Системна токсикація інформаційно-медійного

простору зовнішніми суб'єктами, помітно впливає на громадськість Балкан. Не дивлячись на те, що більшість соціологічних досліджень вказують на готовність балканської спільноти підтримувати євроінтеграційні процеси, політична підтримка ЄС, наприклад, помітно зменшується. Особливо щодо Сербії, уряд якої тяжіє до посилення взаємовідносин з РФ і Китаєм.

Яскравим прикладом може слугувати й Північна Македонія, яка стала жертвою спільної дипломатично-пропагандистської, військової операції РФ в останні десятиліття. Більшість сучасних інформаційних операцій зараз фокусуються на представлені країни як політичної жертви своїх сусідів – Греції та Болгарії, які «прагнуть» створити політичну кризу в контексті активізації політичного дискурсу щодо державної політики, через (нібито) знищення македонською владою болгарської (національної) ідентичності. Граціозно підсилює російські пропагандистські наративи й політична криза, що спричинена пандемією COVID-19. Обмеження прав і свобод людини, зокрема економічної активності та права на пересування робочої сили та інтелектуального капіталу, фактори що підривають довіру до розвинутого Заходу, як цивілізовано-інституціонального й демократичного форпосту) світу [8].

Корпоративна конкуренція між заходом і РФ (тобто, «Pfizer» і «Спутнік»), завершилася дискредитацією компанії «Pfizer» на Балканах. Особливо, коли під час пандемії РФ намагалась використати Сербію в якості політичного прикладу ефективності медичної допомоги збоку Росії. Тим самим протиставляючись натівським структурам, які неспроможні допомогти навіть своїм постійним членам, наприклад Чорногорії. У 2020 р. одинадцять російських літаків (на борту яких перебували 87 військових лікарів з необхідним медичним обладнанням) приземлились у Сербії з метою хімічної дезінфекції вулиць, лікарень і військових казарм.

З одного боку, формування такого позитивного образу РФ й створення інформаційного «шуму», необхідно для латентної присутності

російської агентури на Балканах. З іншого – дезінформувати уряд Чорногорії щодо існування подальшої політичної підтримки держави з боку ЄС і НАТО. Російська дипломатія (навіть) спровокувала інформаційний дискурс про те, що пандемія COVID-19 є частиною спецоперації таємних центрів ЦРУ та реалізується її політичною агентурою.

Більше того, навіть очолювані США військові навчання «Дефендер Європа-20», подавалися ЗМІ як проект змови (в рамках дезінформації пандемії COVID-19). А створенні у віртуальному середовищі соціальні платформи, всіляко звеличували російську політичну могутність і військову перевагу над Заходом. РФ задіяла пропагандистський потенціал двосторонніх форматів співпраці, де слов'янська тотожність виступала спорідненим аргументом під час цивілізаційного вибору. Наприклад, взаємини РФ і Сербії, за яких остання прагне зберегти свій політичний нейтралітет і лише хоче співпрацювати з натівськими структурами, опираючись на Росію, як зовнішнього союзника.

РФ (навіть) значно розширила міждержавну угоду про охорону повітряного простору (йдеться про передачу Сербії 6 літаків МіГ-29) та надання необхідного авіаційного (інженерного) обладнання. Росіяни хотіли доозброїти сербів десятками танків і бронемашин власного виробництва, щоб прив'язати їх до військово-промислового комплексу РФ. Провівши двосторонні навчання «Срем-2014» у північно-західній Сербії, РФ значно розширила свою військову присутність, враховуючи близькість до кордонів Хорватії та Угорщини (членів НАТО) й демонструючи свою здатність використовувати військові інструменти в Європі.

Великого піару отримали й навчання «Слов'янський щит» в 2019 р., коли Росія розгорнула в Сербії систему С-400. Інформаційна кампанія у ЗМІ, навіть породила міф про можливість залишення С-400 в країні на постійній основі. Водночас, заплановані військові навчання «Слов'янське братерство» (спільно з Белградом і Мінськом), створювали подальші

інформаційні можливості для Москви щодо дезінформації. Під тиском Заходу, серби (звісно) скасували участь у цих навчаннях, оскільки вони протиставлялися силам НАТО. Дезінформаційна діяльність РФ на Балканах зосереджується й на політиці пам'яті. Наприклад, у 2017 р. «Спутнік-Сербія» став ініціатором будівництва пам'ятника жертвам натівських авіаударів 1999 р. А в 2019 р. Белграді відбувався марш «Безсмертного полку», що суперечить традиціям югославської військової культури періоду Другої світової війни [8].

За таких обставин, Західні Балкани є сприятливим тлом для іноземної дезінформації. Винятково, коли серби сповідують політику військового нейтралітету й не педалюють процес інтеграції до НАТО, поглиблюючи економічні взаємовідносини з РФ. Якорем також є невирішений юридичний статус Косова, що значно гальмує інтеграцію Сербії до ЄС (як і політичні перспективи Боснії та Герцеговини щодо членства у трансатлантичних структурах). Такий політичний статус-кво, дозволяє РФ продовжувати грати на електоральних (безпекових) настроях балканської спільноти, позиціонуючи себе як гаранта їх національних інтересів.

Очевидно, що для покращення такої ситуації, необхідно подолати ряд факторів, що є її каталізаторами: 1) змінити застарілу форму імплементації чинного законодавства; 2) покращити роботу ЗМІ; 3) подолати глибоку інституціональну корупцію; 4) каналізувати політичний обструкціонізм; 5) подолати етнічну та конфесійну ненависть тощо.

Взагалі, проблема зовнішньої дезінформації також ускладнюється самою природою сучасного Інтернету та національних ЗМІ в Балканському регіоні. Оскільки, лише в Сербії функціонує більше двох тисяч різних телеканалів. Це, неабияк загострює конкуренцію за увагу телеглядача, враховуючи малокомплектні редакції, що лише змінюють новинний фактаж інших ЗМІ. Тому, саме непрофесійна журналістика та відсутність засобів інформаційної фільтрації (для виявлення дезінформації) є

своєрідними «шлюзами», через які й проникають дезінформаційні «агенти» впливу.

Таке формування інформаційної квазіреальності, що професійно культивується російськими службистами й надалі визначатиме ідейну специфіку цього регіону. Сербський досвід доводить, що не існує «срібної кулі» для повної нейтралізації наслідків дезінформації. Також абсолютно недостатнім є застосування заходів інформаційної гігієни й в інших країнах Західних Балкан, оскільки такі країни як РФ і Китай, володіють широким спектром інструментальних можливостей у кібер-просторі.

Слід зауважити, що у Західних Балканах відсутня повноцінна кіберінфраструктура, яка потрібна для боротьби із зовнішньою дезінформацією. Причиною цього є неповноцінні за своєю функціональністю інституційні установи та силові відомства, що мають слабе кадрове забезпечення. Тому державні ініціативи щодо підвищення обізнаності та стійкості громадян через освіту (як, наприклад, у деяких скандинавських країнах), мають неабияку національну цінність для професійного розвитку сил безпеки і медіа-грамотності.

Ряд заходів такого роду проводяться під патронатом Міністерства культури Сербії та ЄС. Наприклад, у 2020 р. в белградській початковій школі відбувся перший такий семінар з медіа грамотності, а національне телебачення навіть запустило цілу серію передач для навчання дітей. Уряді країн Балкан (серед яких, Чорногорія, Сербія, Боснія та Герцеговина) різні міжнародні організації за підтримки громадського сектору, теж реалізують різні навчальні проекти з медіаграмотності й силовій протидії іноземній дезінформації. Проте, цього не вистачає, враховуючи, що їхня діяльність є фрагментованою та немає уніфікованого підходу.

В 2020 р. за підтримки ОБСЄ і ЄС, сербська влада на законодавчому рівні прийняла нову медіа стратегію до 2025 р., яка покликає допомогти вирішити ряд проблем у медіа-сфері [8]. Система моніторингового контролю передбачала запуск декількох трансформерів щодо факт-чекінгу,

оскільки важливим компонентом боротьби з дезінформацією є перевірка важливих даних, що несуть реактивний характер.

Його інструментальна ефективність полягала в навчанні професійних журналістів, виявляти будь-яку дезінформацію й покращення механізму самої спеціалізованої галузі: тобто швидкої підготовки високоякісного інформаційного контенту, що заснований завжди на перевірених даних. Однак, більшість національних ЗМІ не можуть швидко абсорбувати такий підхід до накопичення експертних знань, особливо, коли суб'єкта не винагороджують фінансово. Тому, всі малокомплектні редакції орієнтуються не на якість, а ідеологічний зміст. Що в подальшому призводить до зміни редакції самими журналістами, чи спроби залишити свою професію та перейти до значно кращого сектора фінансово-корпоративних комунікацій. Тому, це значною мірою нейтралізує бажаний ефект від таких навчань.

Для того щоб каналізувати такий ефект, необхідні більш сучасні медіа-платформи, що гарантують всім журналістам свободу праці та гідну зарплатню, а також застосовування всіх експертних знань для вироблення новітнього контенту, який ґрунтуватиметься виключно на фактах та випереджатиме будь-яку дезінформацію. Такі інформаційно-технологічні платформи, можуть створюватися на основі регіональних чи локально-коаліційних новин, що базуються не лише на достовірних фактах, але й опираються на фаховість самого журналіста, чий досвід та етичні стандарти стануть на заваді дезінформації.

Для прикладу, однією з таких європейських ініціатив є «Balkan Security Network» (Балканська мережа безпеки), що надає регіональним журналістам і редакторам експертні знання у галузі оборони та безпеки, яких так бракує місцевим та регіональним ЗМІ. Започатковані виключно на перевірених фактах та експертному аналізі даних (що перевидаються іншими ЗМІ), наприклад газет, різних національно-інформаційних агентств до таблоїдів тощо, що є більш дієво щодо зовнішньої дезінформації [8].

В унісон з ініціативою фактологічної звірки й медіаграмотності, такий тип експертної медіа-платформи, може суттєво сприяти збільшенню якісної журналістики та ЗМІ на Балканах. Саме скоординовані зусилля є вкрай необхідними для вирішення проблеми загальної вразливості всіх демократичних суспільств Балкан: від простих повідомлень та політичного популізму, до радикального екстремізму. Взагалі для боротьби з такими викликами, вкрай важливо розвивати медійну грамотність громадян, системно підвищуючи власні спроможності у сфері кібер-простору, а також сприяти незалежності національних ЗМІ, поетапно вдосконалюючи всі необхідні механізми для запобігання й розповсюдження (різного роду) дезінформації. Міжнародне партнерство також відіграє провідну роль у боротьбі з дезінформацією, оскільки остання може перетинати кордони і бути транснаціональним явищем. Також для системної протидії цьому явищу, країнам Західних Балкан варто розвивати новітні системи виявлення й протидії дезінформації, сприяти транспарентності у інформаційних процесах.

Водночас важливою є співпраця на міжнародному рівні для повноцінного обміну інформацією та об'єднання загальних зусиль у боротьбі з цим явищем. Оскільки, зовнішня дезінформація виявляється значущим фактором у політичному й соціокультурному житті Західних Балкан, її масове розповсюдження може продукувати розгортання різних соціальних конфліктів і активувати етнічні.

Отже, одним з сучасних ключових механізмів протидії дезінформації є підвищення рівня грамотності громадян держави і покращення їхньої інформаційно-політичної активності. Якісна освіта та медіа-грамотність теж можуть зменшити її руйнівний вплив. Оскільки дезінформація часто має міжнародний характер, повноцінна співпраця між різними країнами є важливим інструментом для подолання цього явища. А повноцінний обмін інформацією і взаємна політична підтримка, ще більше сприяють якісній протидії дезінформації.

3.2 Стратегічна комунікація ЄС як засіб у боротьбі з дезінформацією та гібридними загрозами на Західних Балканах

Взагалі, Західні Балкани є важливим регіоном для ЄС в контексті його розширення. Саме забезпечення безпекової стабільності і формування демократичних інститутів є принциповим компонентом в запобіганні потенційних конфліктів та зміцнення кордонів розвинутої Європи. Тому, розповсюдження дезінформації може викликати екзистенціальну кризу в європейському суспільстві, деформуючи баланс в міжетнічних відносинах і роботі державних органів влади. Саме завдяки зміцненню комунікаційних стратегій, вдається зберегти крихку соціальну стабільність в регіоні.

Західні Балкани є «лакомим шматком» для впливових держав, що використовують гібридні механізми та інструменти інформаційного впливу для реалізації своїх національних інтересів. Тому, «стратегічна комунікація» всіляко допомагає протистояти такого типу загрозам (запобігаючи різним маніпуляціям), повільно зміцнюючи суверенітет країн Балкан. Європейські цінності та інституціональна демократія, а також права людини й громадянина, досі є основоположними принципами ЄС. Саме гарантування їх дотримання на Західних Балканах, вимагає ефективних комунікаційних стратегій для підтримки таких цивілізаційних цінностей.

Континентальна Європа володіє стратегічним інтересом у підтримці системних реформ з метою економічного процвітання всіх країн Західних Балканах. А повноцінна співпраця у сфері стратегічної комунікації, сприяє побудові довіри та партнерства між ЄС та країнами регіону. Пандемія COVID-19 теж довела важливість ефективної комунікації щодо надання достовірної інформації. Саме, збільшення відповідальності та прозорості у сфері стратегічної комунікації є ключовим інструментом спільної боротьби з іноземною дезінформацією. Оскільки, вона спрямована на активну взаємодію з розвинутим суспільством і залучення громадян до

обговорення та прийняття політичних рішень, що трансформує механізми комунікації у важливі засоби для формування громадянської свідомості.

Після розвалу Югославії та військових подій, що пов'язані із боснійським і косовським національними конфліктами, спостерігалось активне використання дезінформації й пропаганди для маніпулювання громадською думкою. У [пост]воєнний період, інформаційний ландшафт на Балканах став предметом політичного впливу з боку іноземних суб'єктів, а ЗМІ використовувалися для розповсюдження дезінформації та маніпуляцій з метою забезпечення певних економічних інтересів.

Із постанням різних соціальних мереж, помітно зростає використання цифрових платформ для поширення іноземної дезінформації. Це стало ефективним «шлюзом» для розповсюдження різних фейків, що впливають на громадську думку й формують «прецесію» певних політичних подій. Наприклад, російське втручання у виборчі процеси та внутрішню політику окремих країн балканського регіону, стало справжнім викликом для їхнього сектору національної безпеки. Масштабне застосування соціальних мереж та «інформаційних фейків, стало надзвичайно ефективним інструментом зовнішнього впливу. А глобальна пандемія COVID-19, взагалі підняла на інший рівень таке явище, як дезінформація. Оскільки, це сильно вплинуло на глобальну систему охорони здоров'я й викликало неабияку паніку серед населення.

З поширенням гібридних війн і кібератак на режимні об'єкти й установи державного рівня, такі загрози стають переважно цифровими. Таким чином, розповсюдження шкідливої дезінформації, кібер-шпигунство (як і хакерські атаки загалом) є невід'ємною частиною сучасних загроз національній безпеці. Тому, в ефективній боротьбі з дезінформацією, ключову роль відіграють професійні журналісти. Саме вони (разом з спецслужбами) здатні якісно фільтрувати недостовірні дані, аналізуючи та зіставляючи різні факти. З'ясовуючи при цьому, певний об'єм закладеної дезінформації й визначаючи, якому саме з політичних суб'єктів вона все ж

належить. Взагалі, боротьба з іноземною дезінформацією наразі є обов'язком кожного громадянина: йдеться про небезпеку від поширення дезінформації й актуалізації потреби перевіряти вірогідність об'єктивності даних. Фейки здатні швидко поширюються соціальними мережами, адже його реципієнти не бажали переконатися в її достовірності. Проте, новітні ІКТ надають змогу практично кожному це здійснити.

Системну кампанію проти дезінформації проводить група «East Stratcom» (Європейської служби зовнішніх справ (European External Action Service East Stratcom Task Force)), що утворена в 2015 р. главами держав і урядом ЄС. Останні швидко зрозуміли всю повноту необхідності такого спротиву в контексті поточних кібер-операцій з боку РФ. Взагалі, вся діяльність «East Stratcom» здійснюється у межах стратегічної комунікації, під якою слід розуміти управління глобальною економікою, закритою інформацією, міжнародною дипломатією, спільними збройними силами тощо, що зрештою може охоплювати багатьох міжнародних акторів і містити системну оцінку всієї значущості «стратегічних комунікацій» у реалізації зовнішньої та безпекової політики країн Західних Балкан [26].

В 2015 р. Європейська Рада разом з іншими політичними інститутами ЄС, представила новітній «План дій щодо стратегічної комунікації» (Висновки Європейської Ради від 19–20 березня 2015 р.) [59], що має три основні стратегічні цілі: 1) ефективна комунікація та педалювання політики ЄС щодо Східного партнерства; 2) посилення спільного медіа-простору у країнах Східної Європи і постійних членах ЄС (беручи до уваги системну підтримку свободи всіх мас-медіа й новітніх можливостей їхнього функціонального зміцнення); 3) покращення спроможностей ЄС щодо прогнозування та вирішення й реагування на дезінформацію, що поширюється зовнішніми політичними акторами [14].

Експертна група (яка є механізмом реалізації плану дій) складається фактично з чотирнадцяти штатних співробітників з інституцій ЄС, що відряджаються країнами-членами ЄС. У 2018 р. для підтримки своєї

стратегічної роботи, вони отримала 1,1 млн. євро сталого фінансування від ЄС з метою оптимізації роботи мережі професійних моніторів і мас-медіа, а також системних аналітиків. Для прикладу, постання щотижневого «Огляду дезінформації» (Disinformation Review) – головного продукту цієї «Робочої групи», насамперед зорієнтований на підвищення обізнаності про новітні механізми дезінформації. Проте, через розкриття дезінформаційних вкидів у мас-медіа, «Огляд» не вважається офіційною позицією ЄС. Його системні аналітики наголошують на тому, що вони ні за яких обставин не будуть займатися політичною контрпропагандою. Їхнє ключове завдання як айти фахівців – доступно роз'яснювати та пропагувати політику ЄС щодо Східного партнерства та швидко реагувати на дезінформаційні вкиди.

Взагалі, практично вся стратегічна комунікація ЄС на Західних Балканах, постійно стикається з багатьма перешкодами та викликами, які вимагають значної політичної уваги й законодавчого плану вирішення. Оскільки, у цьому регіоні присутнє велике різноманіття багатьох мов і консервативних культур, що сильно ускладнює ефективне «складання» цільової (політичної) аудиторії. Тому, моделі «стратегічної комунікації» повинні бути обов'язково адаптовані до конкретних культурних аспектів, щоб масштабувати результат. Адже, у багатьох регіонах Західних Балкан медійна грамотність знаходиться на дуже низькому (аналітичному) рівні. Тому, необхідно системно вдосконалювати сучасну освіту та здійснювати новітні інформаційні кампанії для цілковитого підвищення рівня розуміння й конструювання критичного мислення, серед сучасної спільноти Західних Балкан.

А загалом, цей регіон відзначається політичною нестабільністю та гострими внутрішніми конфліктами, що значно ускладнює проведення будь-яких кампаній щодо послідовних стратегій комунікації. Зміни у владі й тривалі політичні конфлікти, негативно впливають на сприйняття сучасної інформації балканською громадськістю, яка «цивілізаційно» по-

різному зорієнтована. Водночас, Західні Балкани стають об'єктом впливу з боку різних зовнішніх сил, серед яких, наприклад, Росія, Китай, США, Туреччина. Тому, більшість економічних негараздів і соціальних викликів сильно впливають на готовність громадян, прислухатися до складної освітньої інформації. Сюди ж можна додати не високий рівень життя та політичну нестабільність, що робить сучасну спільноту Балкан, ще більш вразливою до інформаційних маніпуляцій та різного роду дезінформацій.

Попри те, не дивлячись на існуючі загрози, існують й численні політичні перспективи щодо економічного розвитку та можливостей вдосконалення «стратегічних комунікацій» з боку ЄС на Західних Балканах. ЄС прагне вкладати великі кошти й інші ресурси у розвиток програм і економічних проектів, що спрямовані на підвищення медійної грамотності місцевого населення. Це має допомогти громадянам критично оцінювати інформацію й навчитися розрізняти достовірні джерела від дезінформації. Саме забезпечення цілковитого доступу до швидкого та безперебійного Інтернету (на всій території Західних Балкан), допоможе пом'якшити цифровий «обструкціонізм», забезпечивши рівний доступ до інформації всіх верств населення без виключення.

Отже, системна взаємодія з незалежними медіа та громадськими організаціями, сприятиме створенню сучасного медійного середовища, яке буде краще відображати інтереси громадян. Важливою є інформаційна підтримка журналістами й обмін досвідом, а також покращення механізмів подачі інформації і її якості. Важливим є і впровадження новітніх інформаційних технологій та фільтрів, що фахово допоможе виявляти факти дезінформації. Цього, можна швидко досягти шляхом розширення міжнародної співпраці та поглибленні взаємодії із трансатлантичними структурами. Серед яких, наприклад, НАТО, ОБСЄ, ПАРЕ тощо, що значно підвищить ефективність боротьби з гібридними загрозами та російською дезінформацією, а загальний обмін досвідом сприятиме безпеці балканського регіону.

Висновки

Отже, ефективність «стратегічних комунікацій» як політичного інструменту, змушує міжнародних акторів до перегляду своїх управлінських візій й задіяння можливостей перших у зовнішній та безпековій політиці. Оскільки, комунікативні технології всіляко сприяють реалізації міжнародних, економічних і національних інтересів у час завершення четвертої промислової революції. Тому, «стратегічні комунікації» на міжнародну рівні виступають як інтегровані комунікативні технології, що спрямовані на забезпечення міжнародної взаємодії та формування тривалих формальних і неформальних зв'язків, наприклад між дипломатичними установами та політичними лідерами, різними міжнародними акторами, урядовими інститутами тощо (з метою реалізації політичних, економічних, безпекових й багатьох інших ініціатив і глобальних проектів).

Заснування СПБО відкриває нові (потенційні) можливості в області безпекової політики ЄС. Оскільки, вона перетворилася на дієвий інструмент ЄС для вирішення усіляких викликів, які постають перед країнами-сусідами та дійсними членами ЄС. Поява СПБО є наслідком європейської політики у відповідь на нестійке безпекове середовище на кордонах ЄС і російську військову агресію в Україні. Очевидно, що з часом, будуть покращуватися й інформаційні спроможності ЄС в контексті новітніх «стратегічних комунікацій» задля посилення здатності його суб'єктів, вчасно реагувати на безпекові виклики та загрози.

Також, очевидним є факт існування багатьох структурних проблем для швидкої європейської інтеграції балканських країн. Більшість з них мають різну релігійно-конфесійну архітектуру. Наприклад, Республіка Північна Македонія, Сербія, Чорногорія належать до православної конфесії, однак мають неврегульовану проблему щодо статусу Сербської православної церкви. Натомість, Боснія та Герцеговина взагалі являються

складною моделлю конфліктного співіснування для хорватів (які є католиками), сербів (що є православними) та боснійських мусульман. Водночас Албанія і Косово є переважно мусульманськими державами, а їхній вступ до лав ЄС може у будь-який момент торпедуватися Грецією (оскільки, вона не хоче активізації переговорів про вступ до ЄС сусідньої Туреччини). Тому, практична геостратегія прийняття країн Західних Балкан до лав ЄС, все ще залежить від складної системи орієнтованих (різним чином) тенденцій, що є надмірно мінливими в національно-політичній площині й вимагає посилення «стратегічних комунікацій» на всіх рівнях.

Водночас, не дивлячись на велику конвенційну війну в Україні (і окремого позиціонування деяких країн Західних Балкан щодо цієї проблеми), уряд ЄС вимагає швидкого пошуку рішень щодо можливої моделі їх євроінтеграції, зокрема й для мінімізації деструктивного політичного впливу РФ. Оскільки, саме євроінтеграція перших до трансатлантичних структур, стане яскравим підтвердженням сталого розповсюдження цивілізаційних цінностей на балканський регіон. Що, природно є національним інтересом як ЄС, так і балканських країн, адже гарантуватиме політичну стабільність, економічне зростання й безпеку всієї європейської спільноти.

Разом з тим, не зважаючи на неабияку привабливість китайських, російських і турецьких інвестицій у Балканський регіон, вони становлять реальну загрозу для суверенітету країн потенційних членів ЄС. Оскільки, стратегічні інтереси РФ, Туреччини, Китаю у Західних Балканах, суттєво відрізняються від інтересів ЄС і США. Насправді, це гра з «нульовою сумою», коли «східні» інвестиційні підходи «вигідно» відрізняється від європейських ініціатив, які вимагають повної свободи ЗМІ, дотримання прав і свобод людини й громадянина, сталої (педантичної) боротьби з інституціоналізованою корупцією, проведення системних демократичних реформ органів публічної влади, дотримання ринкової конкуренції тощо.

Всього цього не вимагає Росія, Китай і Туреччина (за виключенням дотримання усіх прав мусульманських спільнот останньою). Тому, балканські країни стикнуться з серйозною дилемою, що саме обрати: легкі інвестиції в обмін на політичну лояльність і економічне партнерство чи глибокі й системні реформи (всього державного сектору) для вступу в ЄС. Таким чином, справжня боротьба за контроль над державами Західних Балкан (з боку провідних країн гегемонів і ЄС) лише розпочинається та (скоріш за все) не завершиться в найближче десятиліття.

Слід зазначити, що одним з сучасних ключових механізмів протидії дезінформації є підвищення рівня грамотності громадян будь-якої держави і покращення їхньої інформаційно-політичної активності. Якісна освіта та медіа-грамотність, теж можуть зменшити її руйнівний вплив. Оскільки дезінформація часто має міжнародний характер, повноцінна співпраця між різними країнами є важливим інструментом для подолання цього явища. А повноцінний обмін інформацією і взаємна політична підтримка, ще більше сприяють якісній протидії дезінформації.

Таким чином, збільшення системної взаємодії з незалежними медіа та громадськими організаціями, сприятиме створенню сучасного медійного середовища, яке буде краще відображати інтереси громадян. Важливою є інформаційна підтримка журналістами та обмін прикладним досвідом, а також покращення механізмів подачі інформації та її якості. Важливим є і впровадження новітніх інформаційних технологій та фільтрів, що фахово допоможе виявляти факти дезінформації. Цього, можна швидко досягти шляхом розширення міжнародної співпраці та поглибленої взаємодії з європейськими трансатлантичними структурами. Серед яких, наприклад, НАТО, ОБСЄ, ПАРЄ тощо, що значно підвищить ефективність боротьби з гібридними загрозами та російською дезінформацією, а загальний обмін досвідом сприятиме безпеці балканського регіону в цілому. Більше того, ЄС завжди розглядав Балкани

як довгостроковий проект та демонструє політичне бажання вкладати у стаке покращення комунікаційних процесів.

Підсумовуючи вищесказане, слід також зазначити: сучасні «стратегічні комунікації» ЄС в країнах Західних Балкан, визначаються значною складністю геополітичного та культурного контексту регіону. Однак важливість ефективної взаємодії та співпраці між ЄС та країнами балканського регіону у сфері комунікацій, визнається як ключовий фактор для зміцнення їхньої європейської перспективи, підтримки системних реформ й інновації балканської економіки. Взагалі, європейська спільнота розвиває та впроваджує стратегії комунікаційного взаємодії з країнами Західних Балкан з огляду на їхні специфічні потреби та виклики.

Тобто, політичний акцент робиться на підтримці системних реформ демократичних інститутів, сталого економічного розвитку, зміцненні європейських цінностей тощо. Значущою складовою є значне підвищення інформаційної грамотності та розуміння ключових європейських цінностей і цілей. Забезпечення повної відкритості та прозорості виборчих процесів, ефективної взаємодії з основними елементами стратегії комунікацій ЄС в регіоні. Також, ведеться спільна робота з громадськістю, активна участь якого є важливими фактором для досягнення всіх означених нами цілей.

Список використаних джерел і літератури

1. Андреева О., Голумбовська А. Концепція застосування стратегічних комунікацій у інформаційній складовій державної політики. In: The 9 th International scientific and practical conference «Science and technology: problems, prospects and innovations» (June 8–10, 2023) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2023. 545 p.
2. Аулін О. Специфіка стратегічних комунікацій Туреччини на постоттоманському просторі (1992–2020 pp.). History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2020. С. 78–86.
3. Аулін О. А. Політичний активізм в ісламі як важливий чинник стратегічних комунікацій з мусульманськими країнами. Вчені записки Університету «КРОК». 2020, 2 (58). С. 67–74.
4. Баровська А. В. Стратегічні комунікації: досвід НАТО // Стратегічні пріоритети. № 1 (34). 2015. С. 147–152.
5. Безверхнюк Т. М. Тенденції розвитку кваліфікаційних потреб у спеціалістах зі стратегічних комунікацій / Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2016. Вип. 18. С. 61–82.
6. Веселовський А. І., Кононенко К. А., Александров О. С., Гончарук А. З., Цветков О. Г. Реформування системи забезпечення зовнішніх зносин та дипломатичної служби України. Аналітична доповідь. К. : НІСД, 2015. С. 29–32.
7. Габінет М. Ю. Сучасний стан та перспективи інтеграції республіки Північна Македонія до ЄС (Current situation and prospects of North Macedonia integration to the EU). Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини». 2020. Вип. 5: 58–67. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/8263/1/7.pdf>. (дата звернення: 20.05. 2023).
8. Дезінформація на Західних Балканах. Служба зовнішньої розвідки України: офіційний сайт. URL: <https://szru.gov.ua/news-media/>

stopfake/dezinformatsiya-na-zakhidnykh-balkanakh (дата звернення: 21.08.2023).

9. Дубов В. Д. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. Серія «Політика». № 4 (41). 2016. С. 9–23.

10. Дубов Д. В. Стратегічний наратив: до проблеми реалізації сутнісної складової стратегічних комунікацій в Україні. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2377/>. (дата звернення: 23.06.2023).

11. Іщенко Н., Попов І., Щелін П. та ін. Конфлікти, що змінили світ. Харків : Фоліо, 2020. 186 с.

12. Кандель П. Чи загрожує Балканам дестабілізація? // Світова економіка та міжнародні відносини. 2018. № 32 С. 58–64.

13. Кандель П. Є. Сербія між Косово та ЄС // Світова економіка та міжнародні відносини. 2016. № 1. С. 52–61.

14. Карпчук Н. П. Стратегічна комунікація ЄС як засіб у боротьбі з дезінформацією. «Політичне життя». URL: <file:///c:/users/lenovo/downloads/6431-%d0%a2%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%20%d1%81%d1%82%d0%b0%d1%82%d1%82%d1%96-12916-1-10-20190403.pdf>. (дата звернення: 24.07.2023).

15. Ковальська М., Ковальський С. Управління комунікативними конфліктами в світлі медіаобразу та PR держави (на прикладі Північної Македонії). Вісник науки та освіти. 2023. 2 (8). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/3946/3967>. (дата звернення: 24.08.2023).

16. Колесник І. Партикулярний рівень міжнародної кооперації Європейського Союзу у сфері освіти: правові засади та напрями. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». Випуск № 3. 2019. С. 189–203.

17. Конфлікт Косово та Сербії продовжується : уроки для України. Майдан закордонних справ: офіційний сайт. URL: <https://www.mfaua.org>

/uk/publications/konflikt-kosovo-ta-serbii-prodovzhuietsia-uroky-dliaukrainy (дата звернення: 31.07.2023).

18. Косово: старі рани та урок для України. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2537243-kosovo-stari-rani-ta-urok-dla-ukraini.html> (дата звернення: 25.06.2023).

19. Кушнір О. В. Поняття та сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні // Право і суспільство. 2015. № 6. С. 27–31.

20. Ліпкан В. А. Експертний висновок на проект Стратегії розвитку ефективних комунікацій у ЗСУ. URL: <http://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategii-rozvitku-efektivnix-komunikacij-u-zsu/>. (дата звернення: 25.09.2023).

21. Ліпкан В. А. Концептуальний аналіз артикуляції стратегічних комунікацій в посланні президента України. URL: <http://goalint.org/konceptualnij-analiz-artikulyacii-strategichnix-komunikacij-v-poslanni-prezidenta-ukraini/>. (дата звернення: 20.01.2023).

22. Ліпкан В. А. Роль стратегічних комунікацій в протидії гібридній війні проти України. URL: <http://goalint.org/rol-strategichnix-komunikacij-v-protidii-gibridnij-vijni-proti-ukraini/>. (дата звернення: 20.10.2023).

23. Ліпкан В. А. Поняття та структура стратегічних комунікацій на сучасному етапі державотворення. URL: <http://lipkan.com/ponyattya-tastruktura-strategichnih-komunikatsij-na-suchasnomu-etapi-derzhavotvorennja/>. (дата звернення: 20.10.2023).

24. Майстренко Ю. І. Сучасна зовнішня політика сербії: ЄС чи РФ? Міжнародні та політичні дослідження. 2019. Вип. 32. URL: [file: C:/Users/Lenovo/Downloads/175559-431070-2-PB.pdf](file:C:/Users/Lenovo/Downloads/175559-431070-2-PB.pdf). (дата звернення: 22.01.2023).

25. Майстренко Ю. І., Велика О. В. Євроінтеграційна політика країн Західних Балкан (на прикладі республіки Північна Македонія).

Правничий часопис. 2022. С. 213. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_2/33.pdf. (дата звернення: 23. 01.2023).

26. Макаренко Є. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/3117/2798. (дата звернення: 11.02.2023).

27. Мартинов А. Ю. Балкани в сучасній європейській системі міжнародних відносин. Проблеми всесвітньої історії. 2019. № 1. С. 101–116.

28. Мартинов А. Ю. Західні Балкани в політичній стратегії Європейського Союзу. Дриновський збірник. № 14. 2021. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2021.14.08>. (дата звернення: 11.02.2023).

29. Національний інститут стратегічних досліджень. Підсумки саміту ЄС та держав Західних Балкан. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzheniya/mizhnarodni-vidnosyny/pidsumky-samitu-yes-ta-derzhav-zakhidnykh-balkan>. (дата звернення: 11.02.2023).

30. Ожеван М. А. Глобальна війна стратегічних наративів: виклики та ризики для України / Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. Серія «Політика». № 4 (41). 2016. С. 30–40.

31. Панченко В. М. Інформаційні операції в системі стратегічних комунікацій / Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. Серія «Політика». № 4 (41). 2016. С. 72–79.

32. Парфененко А. Балканський вимір європейської безпеки в світлі геостратегій ключових міжнародних гравців сходу та заходу. Філософія та політологія в контексті сучасної культури. № 12 (1). 2020. С. 222–232. URL: <https://doi.org/10.15421/352026>. (дата звернення: 10.02.2023).

33. Петров В. В. Щодо становлення системи стратегічних комунікацій органів державної влади у контексті розвитку відносин з НАТО // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Серія «Політика». № 4 (41). 2016. С. 24–29.

34. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02 верес. 2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України від 24 верес. 2015 р. № 555/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>. (дата звернення: 12.02.2023).

35. Рудік О. О. Обумовленість ЄС як рушійна сила європейської інтеграції країн Західних Балкан // Грані. 2018. № 3. С. 102–107.

36. Рудяков П. «Балканська криза» (1991–2001 рр.): характер, особливості, наслідки // Політична думка. 2001. № 1–2. С. 79.

37. Сербський вілайет. Як Туреччина нарощує свій вплив на Балканах // Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/serbskyj-vilajiet-iak-turechchyna-naroshchuie-svij-vplyv-na-balkanakh/>. (дата звернення: 12.02.2023).

38. Сергеев В. Кризове регулювання ЄС: досвід взаємодії з регіональними та міжнародними організаціями, а також із «третіми країнами» // Правовий порядок. 2019. № 23. С. 73–89.

39. Соловйов С. Г. Основні характеристики стратегічних комунікацій // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2016. Вип. 1. (4). С. 165–170.

40. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах: монографія. К. : Вадекс, 2019. 442 с.

41. Стратегічні комунікації ЄС: протидія деструктивним впливам: кол. Моногр. / за заг ред. Д-ра політ. наук, проф. Н. Карпчук. Луцьк : Вежа-Друк. 2023. 308 с.

42. Тихомирова Є. Б. Регіональна політика Європейського Союзу: інформаційно-комунікаційний аспект. // Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Шевченка, 2016. С. 21–34.

43. Тихомирова Є. Б. Регіональні інформаційні і комунікаційні програми Європейського Союзу: південно-східний напрям // Проблеми міжнародних відносин, 2011. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/>

handle/123456789/58950/18-Tihomirova.pdf?sequence=1 (дата звернення: 15.02.2023).

44. Тихомирова Є. В. Стратегічні комунікації ЄС: інституціональний вимір. Політичне життя. 2016. № 4. С. 103–112.

45. Тихомирова Є. Б. Стратегічні комунікації ЄС про тенденції дезінформації РФ в умовах повномасштабної російсько-української війни // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2023. № 1. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22308/1/91-105.pdf>. (дата звернення: 15.02.2023).

46. Тихомирова Є. Б. Стратегічні комунікації як один з пріоритетів глобальної стратегії зовнішньої політики і безпеки // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». № 14 (2017). URL: [://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/issue/view/175](http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/issue/view/175). (дата звернення: 16.02.2023).

47. Ткачик О. Албансько-Сербське протистояння в Косово (1990–1999 рр.). Етнічна історія народів Європи. 2012. Вип. 38. С. 95–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2012_38_18. (дата звернення: 25.01.2023).

48. Толстов С. Євроатлантичний регіон у політичній динаміці міжнародної системи початку XXI ст. *Global and regional dimensions of International security*. Р. 170.

49. Федонюк С., Карпук І. Розвиток концепції стратегічних комунікацій ЄС // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2022. № 2 (13). С. 44–65.

50. Фролова О. М., Мирончук Л. М. Стратегічні комунікації як засіб врегулювання міграційної кризи в ЄС // Політичне життя. 2021. С. 135–140.

51. Хорішко Л. С. Досвід використання стратегічних комунікацій у розв'язанні «курдського питання» в Туреччині. 2021. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки..** (дата звернення: 25.01.2022).

52. Чумаченко О. А. Політика розширення Європейського Союзу в Західних Балканах: основні ризики та шляхи їх подолання // Проблеми

міжнародних відносин, 2010. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/58739/10-Chumachenko.pdf?sequence=1>. (дата звернення: 25.01.2023).

53. Шлапак Ю. Стратегічні комунікації як феномен: наукова дефініція // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2021. Вип. 61. С. 28–39.

54. Романова О. В. Миротворчі місії Європейського Союзу на Балканах в рамках європейської політики безпеки і оборони (ЄПБО). Перспективи розвитку сучасної науки. Львів, 2016. С. 106–108.

55. Marko P. New balkan turbulence challenges Europe // International crisis group. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45739/1> (дата звернення 18.10.2023).

56. NATO Strategic Communications Policy URL: <http://info.publi.cintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf>. (дата звернення 19.10.2023).

57. Paul C. Getting Better at Strategic Communication / RAND Corporation. Santa Monica, on July 12, 2011. 18 p. URL: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/2011/RAND_CT366.pdf. (дата звернення 18.10.2023).

58. Report of the Defense Science Board Task Force on Managed Information Dissemination. URL: <http://www.acq.osd.mil/dsb/reports/ADA396312.pdf>. Р. 1. (дата звернення 17.10.2023).

59. Joint Doctrine Publication 0-01 (JDP 0-01) (4th Edition) dated November. 2011. URL: <http://www.defencesynergia.co.uk/wp-content/uploads/2015/05/UK-Joint-Doctrine-Pub-0-01-Nov-2011.pdf>. (дата звернення 17.10.2023).

60. European Council conclusions. 19–20 March 2015. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21888/european-council-conclusions-19-20-march-2015-en.pdf>. (дата звернення: 20.02.2023).

61. EUROPA – press releases - the EU enlargement process: a year of progress in the western Balkans and Turkey // Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org> (дата звернення: 29.10.2022)

62. Tirana Declaration. Dec 6. 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/60568/tirana-declaration-en.pdf>. (дата звернення: 21.02.2023).

63. Heather A. The Serbia-Kosovo Normalization Process : A Temporary U.S. Decoupling // Jstor. URL: <https://www.jstor.org/stable/resrep32258> (дата звернення 30.10.2023).

64. Bosnia Signs EU Pre-Membership Deal // BalkanInsight. URL: <https://balkaninsight.com/2008/06/16/bosnia-signs-eu-pre-membership-deal/> (дата звернення 27.10.2023).

65. Velickovski I. Interest Rate Pass-Through in Three EU Candidate Countries: The Case of Albania, North Macedonia and Serbia // Issues in Economics and Business. 2019. № 5. P. 37–42.

66. Vucheva E. Bosnia signs EU pre-accession deal // Euobserver. URL: <https://euobserver.com/eu-political/26335> (дата звернення: 29.10.2023).

67. Treaty of Amsterdam. European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>.

68. Smith A. M. Russian Energy Interests in the Balkans. Advanced Research and Assessment Group. 2008. 13 p. URL: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/50181/ipublicationdocument_singledocument/638c797-a71a-41f5-bc91-fb6c430e1652/en/2008_March_Russ_Energ.pdf.

69. Bieber F. The Serbia-Kosovo Agreements: An eu Success Story? // Brill. 2015. № 40. С. 285–319.

70. Halim B. Kosovo challenge of integration in the European union // Kosovo Challenge of Integration in the European Union URL: https://www.eeas.europa.eu/kosovo/eu-and-kosovo_en. (дата звернення 25.10.2023).

71. Political relations between Serbia and the EU // Republic of Serbia Ministry of Foreign Affairs. URL: <https://www.mfa.gov.rs/en/foreign-policy/eu-integration/politicalrelations-between-serbia-and-eu>. (дата звернення 26.10.2023)

72. Dravich M. An Overview of Agritourism Development in Serbia and European Union Countries // International Journal of Sustainable Economies Management. 2019. № 14. P. 14–22.

73. Kajosevic S. Montenegro plans a new commission to solve the Croatia border dispute // BalkanInsight. URL: <https://balkaninsight.com/2021/04/28/montenegro-plansnew-commission-to-solve-croatia-border-dispute/>(дата звернення: 26.10.2023).

74. Kajosevic S. Montenegro Targets 2025 to be Ready for EU Accession // BalkanInsight. URL: <https://balkaninsight.com/2021/03/26/montenegro-targets-2025-tobe-ready-for-eu-accession/> (дата звернення: 27.10.2023).

75. Heath R. The race for EU membership // Politico. URL: <https://www.politico.eu/article/the-race-for-eu-membership-neighborhood-turkey-ukeuropean-commission/> (дата звернення: 27.10.2023).